चांदोबा

ऑक्टोबर १९९१

सिहनूक

कंबोडियात शांतता

गेली बारा वर्षे कंबोडियात जे अंतर्युद्ध चालू होतं ते एकदाचं संपलं! याचं श्रेय अर्थात् संयुक्त राष्ट्र-संघाच्या शांति बाबतच्या प्रयत्नांना आहे. युद्धात भाग घेणाऱ्या तीन विप्लवी गटांना संयुक्त राष्ट्र-संघाने 'सुप्रीम नॅशनल कौन्सिल' मध्ये भाग घ्यायला लावून एक तह घडवून आणला आणि अशा रीतीने शांतता स्थापित झाली.

कंबोडियाचे दुसरे नाव कंप्यूशिया. दुसऱ्या विश्व-युद्धात जपानने हा देश हस्तगत करीपर्यंत तो फ्रेंच इंडो-चायनाचा एक भाग होता. १९४५ मध्ये जपानचा पराभव झाल्यानंतर हा पुन्हा फ्रेंचांच्या ताब्यात आला. सन १९५३ मध्ये फ्रान्सने कंबोडिया सोडला आणि हे एक स्वतंत्र राज्य बनले.

सन १९७० मध्ये अमेरिकेच्या मदतीने लॉननोलने अचानक बंड उभारले आणि आता पर्यंत चालू असलेल्या प्रिन्स सिहनूकच्या शासनाचा येथे अंत झाला. लॉननोलची कारकीर्द सुरू झाली आणि सिहनूक देश सोडून निघून गेला. यानंतर पाच वर्षांनी खेमेररूजच्या नेतृत्वाखाली गोरीला शासनाची सुरुवात झाली, परंतु

कमालीची भूकमारी आणि दारूण हत्त्याकांडामुळे ही राजवट औट घटकेची ठरली. वीएट्नाम या शेजारी देशाने सन १९७९ मध्ये सैन्य पाठविले आणि हेंग सामरिनच्या नेतृत्वाखाली इथे नवे शासन सुरू झाले. पण कंबोडियातून वीएट्नामी सेना जशी हटू लागली तशी इथे पुन्हा अंतर्युद्धाला सुरुवात झाली आणि जवळ जवळ १२ वर्षे शेतीप्रधान कंबोडियाची आर्थिक स्थिति अत्यन्त दयनीय झाली.

इंडोनेशियाची राजधानी जकार्ता आणि थाइलंड मध्ये चर्चा झाल्या आणि त्यानुसार तीन गटांमध्ये एक समझोता झाला. प्रिन्स सिहनूक, खेमेररूज आणि खेमेर लिबरेशन फ्रंट चे सदस्य या तिन्ही गटांना सुप्रीम नॅशनल कौन्सिल मध्ये समाविष्ट करण्यात आले. प्रिन्स सिहनूक अध्यक्ष होणार नि आजचे प्रधान मंत्री हुनसेन उपाध्यक्ष.

प्रिन्स सिहनूकने सांमितले की ते नोव्हेंबर महिन्यांतच मायदेशी परत येऊ शकतील, म्हणून आता सुप्रीम नॅशनल कौन्सिलचे अधिवेशन ऑगस्ट महिन्यात थाईलंडची राजधानी बँकाक मध्ये होईल.

फार प्राचीन काळापासून भारत व कंबोडिया यांचे संबंध आहेत. जगातील सर्वात विशाल परिसर असलेले मंदिर 'आंगकरवाट' कंबोडियातच आहे. बाराव्या शतकात हे मंदिर बांधले गेले आणि येथे हिंदू मंदिरे, बौद्ध मंदिरे व अन्य इमारती आहेत. आता ही सर्व मंदिरे मोडकळीस आली आहेत. आंगकर कोणे एके काळी खेमर राज्याची राजधानी होती.

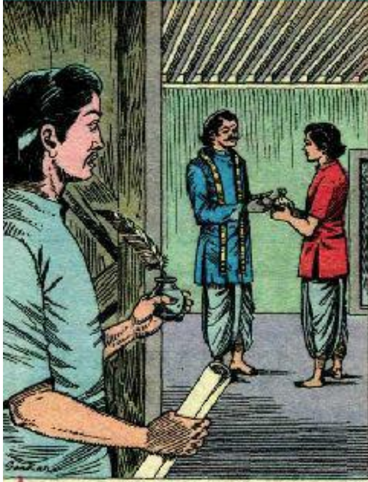
बुद्धिमान

भूषण नावाच्या एका जमीनदाराला आपल्या जमीनदारीचा हिशोब ठेवण्यासाठी कारकुनाची गरज आहे, असे कळल्यावरून वीरेंद्र नावाचा एक तरूण त्याच्याकडे गेला.

वीरेन्द्रच्या येण्याचे कारण समजून घेतल्यावर भूषण त्याला म्हणाला–"ठीक आहे. पण तू माझ्यापेक्षाही अधिक बुद्धिमान आहेस असे सिद्ध झालं, तरच मी तुला माझ्याकडे नोकरीला ठेवीन. यासाठी तुला दोन कामं करावी लागतील. शिवमंदिराच्या मोहल्यात रहाणाऱ्या रमझाने माझ्याकडून दोन वर्षांपूर्वी दोनशे मोहोरा उसन्या घेतल्या. पण आजपर्यन्त त्याने त्या परत दिल्या नाहीत. मी तर त्या त्याला बिनव्याजी दिल्या होत्या. पण हा उपकारही न मानणाऱ्या रमझाकडून ती रक्कम वसूल करू घेणं मला कठीण होऊन बसलंय. हे कर्ज जर तू प्रथम वसूल करून दाखवलंस, तर मी तुला दुसरं एक काम नंतर सांगेन."

वीरेन्द्र जमीनदाराला म्हणाला–"आता तुम्ही थोड्या वेळाने रमझाकडे या. तुमचं कर्ज तुम्हाला परत मिळून जाईल." नन्तर वीरेंद्र सरळ रमझाच्या घरी गेला, अन् त्याला म्हणाला–"रमझा, मला अचानक एक अडचण आलीय. दोनशे मोहोरांची गरज आहे मला आत्ता. यासाठी दरमहा, दरशेकडा दहा मोहोरा इतक्या दराने तुला व्याजही देईन मी, अन् तसं करारपत्रही लिहून द्यायची माझी तयारी आहे. तेव्हा आत्ता तेवढी रक्कम देऊन मदत कर ना मला!"

व्याजाच्या लोभात पडून दुसऱ्या खोलीत जाऊन रमझा दोनशे मोहोरा घेऊन आला अन् वीरेंद्रला म्हणाला–"तू रक्कम

मोजून घे, तोपयंत मी कर्जरोखा तयार करतो."

वीरेन्द्र मोहोरा मोजत असतानाच जमीनदार भूषण तिथे येऊन पोचला. त्याला पाहून रमझा घाबरलाच, पण वीरेन्द्र मात्र जमीनदाराला पाहून रमझाला म्हणाला–"ओऽ! मी खरं काम तर विसरूनच गेलो, अन् स्वतःच्याच अडचणीत गुंतलो! या भूषणजींनी मला तुझ्याकडे कर्जवसुलीसाठी पाठवलं होतं." आणि आता आपल्या हातातल्या मोहोरा भूषणच्या हाती देत तो म्हणाला–"मालक, नीट मोजून घ्या. दोनशे मोहोरा, बरोबर आहेत."

भूषण ते पाहून चाटच पडला! स्वतःला नीट संयत करत रमझाही आता म्हणाला– "वीरेन्द्र, ही रक्कम भूषणचं कर्ज परत करण्यासाठीच मी जमवली होती. तुझी अडचण पाहून तुला ती कर्जाऊ द्यावी असा विचार करत होतो मी. माफ कर बाबा, आता तुला द्यायला माझ्याकडे एक मोहोरही शिल्लक नाही."

यावर वीरेन्द्र म्हणाला–"काही हरकत नाही रमझा, जास्त व्याज कबूल केलं, की मला कुठेही हे कर्ज सहज मिळेल, मी आणखी एकाद्या ठिकाणी प्रयत्न करीन." आणि तो जमीनदाराच्या मागोमाग निघून गेला.

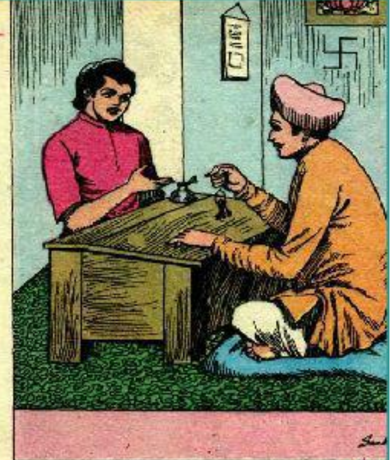
या घटनेनन्तर वीरेन्द्रला शाबासकी देत भूषण म्हणाला–"हे बघ, तू माझं एक काम तर छान केलंस. तुझी बुद्धिमत्ता पाहून मला संतोष वाटला. तुझी जेवढी प्रशंसा करावी तेवढी थोडी आहे. आतां माझे दुसरे काम नीट समजून घे. या गावात माझी दोन घरं आहेत. एकात मी रहातो, आणि दुसऱ्यात सुरेन्द्र नावाचा भाडेकरी रहातो. तो दर महिन्याला भाडं देतो, पण घर खाली करायला मात्र तो तयार नाही. तीन आठवड्यात माझी मुलगी आणि जावई इकडे येणार आहेत. ते येण्यापूर्वी घर रिकामं होणं आवश्यक आहे. आता हे काम मी तुझ्यावर सोपवत आहे.

वीरेन्द्र ताबडतोब जाऊन सुरेन्द्रला भेटला. त्याच्याशी बोलता बोलता वीरेन्द्रच्या लक्षात आले, की सुरेन्द्र मोठा प्रामाणिक माणूस आहे. पण त्याबरोबच तो मोठा हट्टी आणि बेदरकारही आहे. तो म्हणू लागला की, भूषणने त्याला घर खाली करायला सांगताना काही अपशब्द वापरले होते; अन् म्हणूनच तो आता घर रिकामं करून द्यायला तयार नाही. आणि अगोदरच करारपत्र केलेले असल्यामुळे अजून दोन वर्षे तरी घर रिकामं करून द्यायची गरज नाही.

वीरेन्द्र तरीही नेटाने तीन दिवसपर्यंत सुरेन्द्रशी मैत्री ठेवून हिंडत राहिला. रोज जाताना सुरेन्द्रकडे तो मेवा-मिठाई घेऊन जायचा. सुरेन्द्रची मुलेही त्याला 'मामा–मामा' करत चिकटू लागली.

या अवधीत वीरेन्द्रने गावच्या सावकाराला भेटून म्हटले– "सुरेन्द्रला घर बदलायचं आहे. तुम्ही आपलं घर त्याला भाड्याने द्याल काय?"

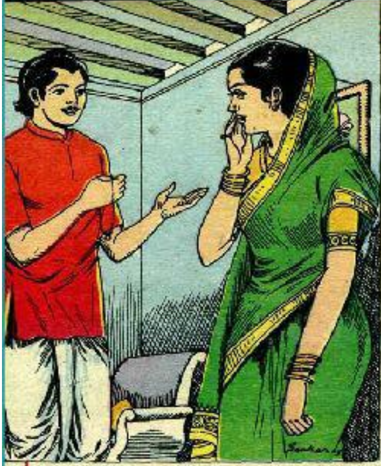
सावकाराचं एक घर बरेच दिवस रिकामे पडलेले होते, आणि ही गोष्ट वीरेन्द्रला माहीत होती. म्हणूनच त्याने हे पाऊल उचलले होते. कोणी भाडेकरूच विचारायला येत नसल्यामुळे सावकार आता खूषच होऊन गेला.

"सुरेन्द्रचा स्वभाव जर विचित्रच आहे. त्याच्या मनात आलं की लगेच घर बदलेल. तेव्हा किल्ल्या आता माझ्याच हाती द्या ना." वीरेन्द्र म्हणाला.

नंतर थोड्या वेळाने वीरेन्द्र तेथून सुरेन्द्रच्या घरी गेला, आणि म्हणाला– "मला असं दिसतंय की हे घर काही तुला लाभदायक नाहीये. तुम्ही लोक अजून काही दिवस इथेच रहाल, तर तुम्हा लोकांना उगीच भूतबाधा वगैरे होईल. मी तुमचा हितैषीच आहे. सावकाराचं एक घर रिकामं आहे. तुम्ही लोक तिथे रहायला जा ना!"

रोज गोड बोलणाऱ्या वीरेंद्रच्या तोंडून ही गोष्ट ऐकून सुरेन्द्रची मुलेबाळे घाबरून

गेली. पण सुरेन्द्रवर याचा काहीच परिणाम झाला नाही. तो म्हणाला–"हं, तुला त्या भूषणनं पाठवलेलं दिसतंय! मी मुळीच हे घर सोडणार नाही. भूषणनं केलेलं करार-पत्रही मजजवळ आहे." आणि त्याने ते करारपत्रही आणून दाखवले.

ते पत्र पाहून वीरेन्द्र म्हणाला–"मी तुझ्या भल्यासाठीच म्हणतोय. माझं म्हणणं ऐक तर खरं. माझं थोडंच काही वाकडं होणारेय!" इतके बोलून वीरेन्द्रने बरोबर आणलेली मिठाई सर्वांना वाटली.

त्या मिठाईत नशेचे औषध मिसळलेले होते. ती खाऊन सुरेन्द्रचे सर्व कुटुम्ब बेशुद्ध झाले. आता वीरेन्द्रने भूषणच्या मदतीने गाडया आणि माणसांची सोय करून सुरेन्द्रचे सारे सामान सावकाराच्या घरात हलवले. आणि तिथे त्याची नीट मांडामांडही करून टाकली. नन्तर सुरेन्द्रच्या कुटुम्बा-तल्या सर्वांना उचलून नव्या घरात पलंगांवर निजवून ठेवले. जमीनदार भूषणचे घर परत त्याच्या ताब्यात देऊन टाकले. भूषणने ताबडतोब आपले काही सामानही तिथे नेऊन ठेवून काही लोकांच्या रहाण्याची सोयही करून टाकली.

वीरेन्द्रने सुरेन्द्रचे करारपत्रही फाडून टाकले. सुरेन्द्र शुध्दीवर आला तेव्हां त्याच्या लक्षात आले की आपण फसवले गेले आहोत व आता आपण नव्या घरात आहोत. आता जमीनदाराशी भांडण्यात काही अर्थ नाही हे ओळखून तो चुप राहिला.

आपले घर आपल्या हाती आलेले पाहून भूषण आनंदित झाला. त्याने वीरेन्द्रची खूप स्तुति करून म्हटले की–"तू स्वत:ला मोठा बुद्धिमान समजतोस पण मीच तुझ्या वरचढ आहे बरं का! कारण आपल्या बुद्धीचा वापर करून मी मला कठीण असणारी कामं तुझ्याकडून करून घेतली. तुझ्यासारखं स्वत:चा काही मतलब साध्य करून न घेता दुसऱ्याची कामं केली नाहीत मी कधी! तेव्हा असं सिद्ध होतंय की, मीच बुद्धीत तुझ्याहून श्रेष्ठ आहे."

यावर जराही न घाबरता वीरेन्द्र म्हणाला–"मालक, तुमचं म्हणणं शंभर टक्के मान्य आहे मला! पण आपण जे कारण सांगत आहात, ते मात्र बरोबर नव्हे. खऱ्या बुद्धिमान माणसाने आपणापेक्षा वरचढ बुद्धिमान माणसाला आपल्याकडे कधीच कामाला ठेऊ नये. मी तुमच्यापेक्षा वरचढ आहे, हे लक्षात आल्यामुळेच तुम्ही मला आता काम देणार नाही आहात. तुम्ही ही गोष्ट मानली असतीत, तरी मी तुमच्याकडे काम केलंच नसतं. ही खरी गोष्ट कबूल करण्यात आता तुम्ही टाळाटाळ करू नये हे उत्तम!"

आता वीरेन्द्रचे म्हणणे कबूल करून भूषण म्हणाला–"तू खरोखरच बुद्धीने माझ्यापेक्षा श्रेष्ठ आहेस हे मी मान्य करतो. आपल्या बुद्धीच्या जोरावर तू कुठेही जगू शकशील. मी प्रथमच निश्चित करून टाकलं होतं की माझ्याशी हरणाऱ्यालाच मी कामावर ठेवीन; जिंकणाऱ्याला नाही."

तो असे बोलत असतानाच त्याची मुलगी अमला घरातून बाहेर आली अन् त्याला म्हणाली–"बाबा, तुम्हीच म्हणाला होतात नं, की बुद्धीत तुम्हाला जो हरवील, त्याच्याशी तुम्ही माझं लग्न करून द्याल? वीरेन्द्रने येऊन माझ्याशी विवाहाची इच्छा व्यक्त केली होती, तेव्हाच मी त्याला तुमची ही अट सांगितली होती. त्यासाठीच त्याने आपली बुद्धिमत्ता पणाला लावून तुम्हाला हरवून दाखवलं. आता म्हटल्या-प्रमाणे आमचा विवाह करून द्यायला हवा तुम्हाला!"

आता भूषण वीरेन्द्रला म्हणाला–"तू बुद्धिमत्तेत माझ्याहून श्रेष्ठ आहेस, यात काही वादच नाही. तू इतका हुषार आहेस की माझी मुलगी आर्पण होऊनच तुझ्याशी विवाह करू इच्छित आहे. मग मी कसा नकार देणार बरं?"

अशा तऱ्हेने लवकरच अमलाचा वीरेन्द्रशी विवाह झाला आणि जमीनदार भूषणचा जावई बनून वीरेन्द्रही सुखी झाला.

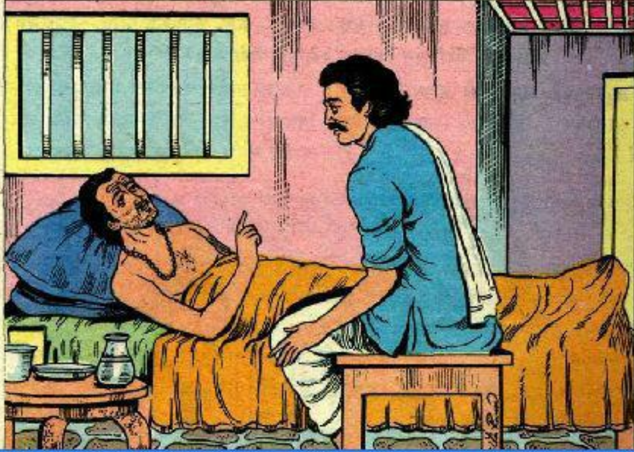
शेवटची संधी

खूप जुनी गोष्ट. देवप्रिय नांवाचा धर्माचरण करणारा एक सज्जन माणूस होता. तो नेहमी अहिंसा, देवभक्ती, परधर्मसहिष्णुता, मानव-समानता इत्यादींचा प्रचार करत असे. पण त्याचा एक प्रतिस्पर्धी होता यशकाम! हा यशकाम बरोबर उलट, म्हणजे हिंसा, नास्तिकता अन् त्याबरोबरच जुन्या परंपरा वगैरेचा प्रचार करी. अशा प्रकारे या दोघांच्यात भावनात्मक विरोध आणि शत्रुत्व रुजत गेले.

देवप्रिय एकदा आजारी पडला आणि दिवसेंदिवस आजार वाढून तो मृत्यूच्या दारात पडला. अर्धवट बेशुद्धीमुळे तो कुणाला भेटू शकत नसे.'पण अशातच त्याने यशकामला भेटायची इच्छा व्यक्त केली. ते जाणून यशकामला मोठेच आश्चर्य वाटले. तो देवप्रियकडे गेला.

मृत्युसमीप पोचलेल्या धर्मपरायण देवप्रियला पाहून यशकामने विचारले–"धर्माचार्य, मला मोठं आश्चर्य वाटतंय की एरव्ही कुणाला न भेटणाऱ्या तुम्ही, या शेवटच्या घटकेला मला भेटायची इच्छा कशी काय व्यक्त केलीत ?"

हा प्रश्न ऐकून धर्माचार्य देवप्रियने मन्द हसून म्हटले–"हे जग सोडल्यानंतर स्वर्गात मला इतर कोणालाही भेटता येईल! पण एकदा का हा लोक सोडला, की मग तुमच्याशी बोलायची संधी मात्र मला मिळणार नाही; म्हणूनच मी तुला ही शेवटची संधी देऊ केली."

[६]

[एक यज्ञ करून सदानन्द मुनीने अद्‌भुत् शक्तींनी युक्त असा अपूर्व नावाचा लहान चणीचा मुलगा पैदा केला. मुनीच्या आदेशाप्रमाणे अपूर्व संकटग्रस्त, गरीब व सज्जन लोकांना तो मदत करू लागला. राजकुमारीशी विवाह करण्याचे कारस्थान करणाऱ्या दुष्ट मान्त्रिकाला अपूर्वने राजाच्या हाती पकडून दिले. —पुढे वाचा]

"समीर!" अशी हाक ऐकताच खाटेवर पडलेला समीर एकदम खडबडून उठून बसला. त्या मध्यरात्री आपल्या समोर असलेल्या अपूर्वला पहाताच त्याने भक्तिभावाने त्याला नमस्कार केला.

"मला तुझ्याकडून संकटात सापडलेल्या चार मुलांना वाचवण्यासाठी मदत हवी." अपूर्व म्हणाला.

"आज्ञा द्या, मी तयार आहे." समीर चटकन बोलला.

"आता शान्तपणे सर्व सांगत बसायला वेळ नाही. चल, लवकर माझ्याबरोबर नीघ." म्हणत अपूर्वने समीरचा हात धरला आणि तो भराभरा बाहेर निघाला. समीरही उत्साहाने त्याच्यामागे चालत राहिला. जसजसा चालण्याचा वेग वाढला, तसतसे समीरला वाटू लागले की आपण हवेत तरंगत जात आहोत. थोड्या वेळात दोघे समुद्रकिनारी पोचले. तेथे एक जहाज उभे होते.

"पाच मुलं हिंडत इथे आली. जहाज पाहिल्याबरोबर ते जवळून पहावं, असं वाटलं त्यांना. जहाजाच्या मालकानेही गोडगोड बोलून त्यांना जहाजावर बोलावून घेतलं. जहाजातल्या निरनिराळ्या खोल्या आणि तिथलं इतर सामानही त्याने मुलांना दाखवलं. जहाज चालतं कसं आणि लंगर कसा टाकतात हे ही त्याने सांगितलं. नंतर मुलं जेंव्हा परत जायला निघाली तेंव्हा त्या मालकाने त्यांना कसलंसं गोड पेय प्यायला दिलं. ते प्यायल्याबरोबर ती पोरं बेशुद्ध पडली. दूर प्रांती घेऊन जाऊन तेथे पोरांना विकून टाकायचा विचार आहे त्याचा! गुलाम म्हणून विकून खूप पैसा मिळेल त्याला." अपूर्वने समीरला सर्व हकिकत सांगितली.

"हे सर्व तुम्हाला कसं कळलं?" आश्चर्याने समीरने विचारले.

त्या जहाज-मालकाबद्दल माझ्या मनात संशय होता. नंतर लपून बसून जेंव्हा त्यांची बोलणी ऐकली, तेंव्हा माझ्या शंकेला दुजोरा मिळाला." अपूर्व उत्तरला.

"पण तुम्ही जहाजावर कसे पोचलात?" बुचकळ्यात पडलेल्या समीरने विचारले.

"आता आपण जसे जहाजावर पोचू ना? तसंच! मी आता लपून राहून काय काय करायला हवंस ते सांगेन तुला. तू या पोरांना वाचवायचा रस्ता शोधून काढ." अपूर्व म्हणाला.

"तुम्ही तर लपून बसणार. मग मी त्या जहाजवाल्यांच्या दृष्टीस न पडता पोरांना बाहेर कसं काढू?" समीरने आपली शंका प्रकट केली.

"तू ही त्या अडकलेल्या पोरांपैकीच एक बनल्यासारखं कर. त्यांच्या संख्येच्या बाबतीत खलाशांना कदाचित शंका येईल. पण ती ही एक गंमतच होईल. अच्छा, आता तू समुद्रयात्रेला तयार आहेस ना?" अपूर्वने विचारले.

"हो हो, अगदी तय्यार!" समीर उत्सुकतेने म्हणाला.

अपूर्वने समुद्राकडे तोंड करून शिट्टी वाजवली. ताबडतोब समुद्रातल्या उंच उंच लाटांवर तरंगत चार मोठाले मासे किनाऱ्याकडे आले. अपूर्वने आपल्या हाताचा आधार देऊन समीरला एका माशावर बसवले आणि तो स्वतः दुसऱ्या एका माशाच्या पाठीवर आरूढ झाला. ते दोन्ही मासे बाणाच्या वेगाने पाण्यात शिरले. दुसरे दोन मासे त्यांना संरक्षण देत दोन बाजूंनी पोहू लागले.

"या माशांना तुम्ही कसं पाळीव बनवलंत?" समीरने आश्चर्याने अपूर्वला विचारले.

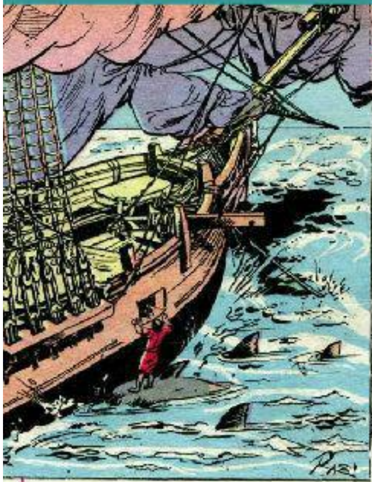
"मी काही पाळीव-बिळीव बनवलं नाही. या साऱ्या जगात एकच विश्वात्मा भरून राहिलेला असतो. मानव, पशु-पक्षी आणि इतर सर्व प्राणिमात्रात या दिव्य आत्म्याचा अंश सूक्ष्म रूपाने भरलेला असतो. त्या अंशाला जागृत करून आपण एकादा संदेश कुठूनही धाडला, अन् मुळात आपला हेतु चांगला असला तर ते प्राणी आपल्या आदेशानुरूप काम करताता. मी सूक्ष्म अंशाच्या द्वारेच या माशांना संदेश पाठवला; कळलं?" अपूर्वने समजावून सांगितले.

"ओहो! तर मग तुम्हाला मानवांच्या हृदयातही ही सहकार-भावना जागृत करता येत असेल?" समीरने विचारले.

"नाही! कारण अन्य प्राणी वा पशु-पक्ष्यांप्रमाणे मानवप्राणी केवळ निसर्गाच्या अधीन नसतो. मानवजीवनात केवळ त्याच्या-त्याच्या मनाचे व्यवहार प्रबळ असतात. मनात अनेक तऱ्हेचे संदेह, विचार आणि प्रश्न सागर-लहरींसारखे उचंबळत असतात. त्या सर्व शंका-कुशंकांना या शक्तीने बांधून ठेवणे अशक्य असते. तरीही सत्यमार्गी आणि माया-कपट वगैरेपासून अलिप्त असणारी निर्मल मनाची जी माणसं असतील त्यांना मात्र माझी हाक नक्की ऐकू येईल, अन् ते माझे सन्देश पाळतील." अपूर्व उत्तरला.

इतक्यात त्यांना घेऊन जाणारे ते मासे जहाजाजवळ पोचले. माशांना धन्यवाद

देऊन दोघेही जहाजावर चढले. एका खिडकीतून त्यांनी आत डोकावून पाहिले. त्या खोलीत ती मुले झोपलेली होती. त्यांच्यावरचा त्या पेयाचा अंमल अजून संपलेला नव्हता. खोलीचा दरवाजा बन्द होता.

हळूच दोघांनी जवळच्या खोलीत डोकावून पाहिले. तिथे जहाजाचा मालक बाकीच्या खलाश्यांसह बसलेला होता. त्याच खोलीत तलवार, भाले, लाठ्या आणि काही विचित्रशी हत्यारे मिळून खूपशी हत्यारेही ठेवलेली त्यांच्या दृष्टीस पडली. त्यांच्या बोलण्यावरून अपूर्वला कळून चुकले की, हे जहाज चाचेगिरी करणाऱ्या टोळीचे आहे; अन् त्या टोळीचा नायक म्हणजेच जहाज-मालक होय.

"या पोरांचे आईबाप त्यांना शोधत इथे येऊन पोचण्यापूर्वीच आपल्याला इथून कूच करायला हवं." तो सरदार बोलला.

"पण त्या अगोदरच ते सारेजण इथे आले, तरी काय होणाराय?" एक मुख्य साथीदार म्हणाला.

"पण आपल्याबद्दल उगीच कुणाला संशयाला कशाला जागा ठेवायची?" सरदार कुरकुरला.

असेच काहीसे बोलत ते दोघे खोलीबाहेर आले. त्या चाच्यांच्या सरदाराने लंगर उचलायची आज्ञा दिली अन् लगेच आज्ञा-पालन होऊन हळूहळू डुलत जहाज समुद्रात पुढे सरकू लागले.

आता तो सरदार त्या मुलांच्या खोली-पाशी गेला आणि त्याने दरवाजा उघडला.

"आता यांना समुद्रात उड्या मारून देवमाशांची शिकार बनायचं असेल तर गोष्ट वेगळी! पण आता काही ही पोरं आपल्या तावडीतून वाचू शकत नाहीत." सरदाराने आपल्या त्या मुख्य साथीदाराला हंसून सांगितले.

नंतर ते दोघेही तो दरवाजा सोडून दुसरीकडे वळले.

"हीच छान संधी आहे. तू पटकन जाऊन त्या पोरांच्यात झोपून रहा." अपूर्व हळूच समीरच्या कानात कुजबुजला.

समीर चुपचाप जाऊन त्या मुलांबरोबर झोपून राहिला.

"आता आपण यांना रत्नद्वीपलाच घेऊन जाणार आहोत ना?" त्या प्रमुख साथीदाराने सरदाराला विचारले.

"नाही, दुसऱ्या एका छोट्याशा बेटावर जायचंय. तिथे चार-पाच ठिकाणांहून गुलामांचे व्यापारी येत असतात अन् तिथे हवी तेवढी किंमतही मिळते." सरदार म्हणाला.

खोलीतून जरासा आवाज आलासा वाटला. साथीदाराने आत डोकावून पाहिले. उजेड काहीसा मंदच होता. आत जाऊन त्याने दिव्याची वात जरा वर केली.

"एकेका मुलाचे आपल्याला कमीत कमी शंभर दिनार सहज मिळतील. पाच मुलांचे पाचशे दिनार होतील." सरदार बोलत राहिला. बोलत असताना तो आपल्या मिशांवर ताव देत होता.

"मला वाटलं नव्हतं की मोजणी करण्यात तू इतका कच्चा असशील! शंभराचे सहापट केले तर पाचशेच कसे होतील?" त्या साथीदाराने टोमणा मारला.

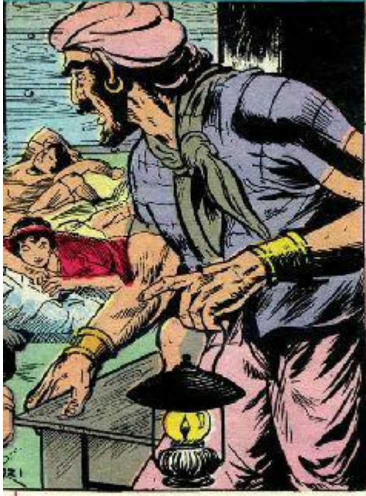
"मूर्खा! नीट बघ, पोरं सहा नाही–पाचच आहेत!" सरदार जरा चिडून बोलला.

"पाच नाही–सहा आहेत! मला नीट दिसतं, मी काही डोळ्यावर पट्टी बांधलेली नाहीय!" साथीदारही आता तापू लागला होता.

"सहावा काय हवेतनं उत्पन्न केलास की काय? उगाच काहीतरी बडबडू नकोस!" सरदार ओरडत म्हणाला.

यावर तो चाच्यांचा सरदार खोलीत आला आणि त्याने मुलं मोजून पाहिली. ती तर सहा होती! पण सरदाराचा विश्वास बसेना. दिवा हातात घेऊन तो मुलांच्या जवळ आला आणि पुन्हा एकदा त्याने मोजणी केली. त्यांचे चेहरेही नीट निरखून पाहिले.

"ठीक आहे. काळजी करायचं कारण नाही. जास्त असली, तर जास्त फायदाच मिळेल ना! पाचशेच्या ऐवजी सहाशे म्हणजे जास्तच ना? आता का होईना, पण

कळलं ना तुला मूर्ख कोण आहे ते? तू मला मूर्ख म्हणाला होतास ना? माफी माग माझी. काय? कसा काय विचार आहे?" चेष्टेच्या सुरात साथीदार आपल्या सरदाराला म्हणाला. त्याची सरदाराशी सर्वांत जास्त जवळीकही होती.

पण सरदाराला मात्र त्याचे हे बोलणे आवडले नाही. तो आता भडकून म्हणाला– "याचा अर्थ म्हणजे......म्हणजे मी तुला मूर्ख वाटतो काय? जीभ छाटून टाकीन बघ मी!" असे म्हणून त्याने आपल्या कमरेची तलवार सरंकन बाहेर उपसली.

"चूक माझी नाही, तुझीच होती. तुझा शब्द मी तुला परत केला, इतकेच!" शांतपणे तो साथीदार म्हणाला.

पण सरदाराचा तर अगदीच ताबा सुटलेला होता. तो ओरडला–"एकदा नाही, शंभरदा म्हणीन, तूच मूर्ख आहेस, मूर्ख आहेस, मूर्ख आहेस!"

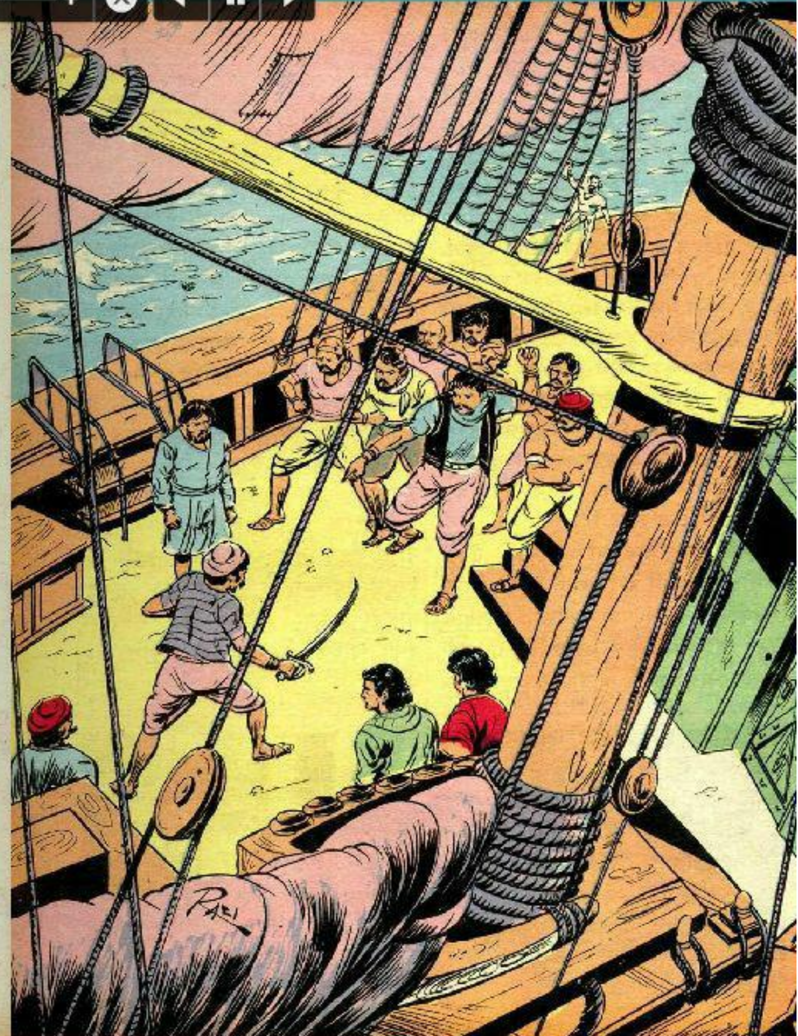
त्या दोघांच्या आरडाओरडयाने जहाजावरचे त्यांचे बाकीचे साथीदार तेथे आले. त्यांना माहीत होते की आपल्या सरदारात आणि त्याच्यां या खास साथीदारात काही धुसफुस चालू होती, पण ते आपला द्वेष आणि शत्रुत्वभावना अशी प्रकट करतील, याची मात्र त्यांना मुळीच कल्पना नव्हती.

"तुझी ती बोथट तलवार पाहून घाबरेन की काय मी?" तलवार परत आपल्या म्यानात घालत साथीदार बोलला.

"काय म्हणालास? माझी तलवार बोथट आहे? मग बघच तर कशी धार आहे ती!" असे गर्जत सरदार साथीदारावर तुटून पडला.

पण तो साथीदारही चांगला चलाख आणि चपळ होता. त्याने पटकन जवळची एक तलवार घेऊन आपल्यावर वेडयासारखा हल्ला करणाऱ्या सरदाराच्या छातीत भोसकली सुद्धा! तो सागरी चाच्यांचा सरदार किंचाळून तिथेच मरून पडला.

इतर सारे साथीदार खलाशी घाबरून पुतळ्यासारखे जागीच खिळून गेले! पण मेलेल्या सरदाराचा तो खास साथीदार मात्र आता खूष होता! "हा किती दुष्ट

होता ते तुम्हाला माहीतच आहे. याने आपल्या पहिल्या सरदाराला फसवून मारले होते, पण मी काही तसं केलं नाही. याने मला मारायचा प्रयत्न केला, तेव्हांच मी याच्यावर तलवार चालवली. आत्म-संरक्षणासाठीच मी याला मारलं आहे. मला याबद्दल मुळीच वाईट वाटत नाहीये. पाच आणि सहा यातला फरक ज्याला कळत नाही, तो आपला सरदार नाही राहू शकत. या दुष्टाचं प्रेत फेकून द्या समुद्रात, अन् आपापल्या कामाला लागा!"

आता हाच आपला नवा सरदार हे त्या साथीदारांना कोणी सांगायची गरज नव्हती. त्याच्या आज्ञेप्रमाणे त्यांच्यातल्या काही जणांनी मेलेल्या सरदाराचे प्रेत उचलून समुद्रात फेकून दिले.

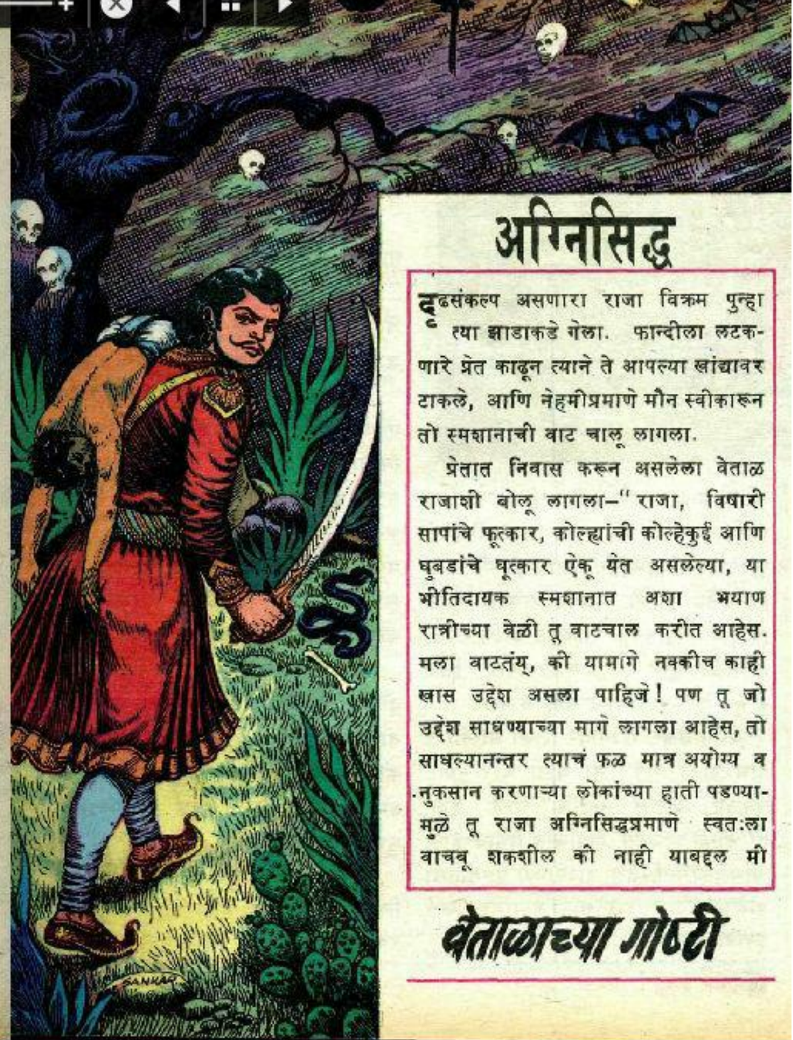
इकडे जहाजावरचा गोंधळ ऐकून खोलीत झोपलेली पोरं जागी झाली आणि खिडकीतून बाहेर पाहू लागली. इतक्यात दिवा विझवून टाकून समीर त्यांना कुज-बुजत्या, पण कडक आवाजात म्हणाला–

"माझं म्हणणं नीट ऐका! हे सारे समुद्री चाचे लोक आहेत. ते तुम्हाला कुठल्याशा दूरच्या बेटावर नेऊन गुलाम म्हणून विकून टाकणार होते. तुम्हाला वाचवण्यासाठीच मी इथे आलो आहे. माझ्या सूचना मानून मी सांगतो तसे वागाल, तर तुमची सुटका होऊ शकेल. तुम्ही डोळे मिटून पहिल्या-प्रमाणेच पडून रहा. त्यांना वाटेल की अजून तुम्ही बेशुद्धीत आहात. या चाच्यांची योजना, किंवा त्यांच्या सरदाराच्या हत्येबाबत आपल्याला काहीच माहीत नाही असंच आपण दाखवू या! आपल्याला सर्व माहीत आहे, अशी शंका जरी आली तरी ते आपले सर्वांचे हातपाय बांधून टाकतील, अन् आपल्याला पळून जाणं कठीण होईल."

समीरचं बोलणं ऐकून मुलांना खरी गोष्ट कळून चुकली! आश्चर्य आणि भय यामुळे त्यांच्यापैकी कोणी तोंड उघडून बोलूही शकेना! समीरच्या सूचनेप्रमाणे पुन्हा आडवं होऊन त्यांनी झोपेचे सोंग केले!

(क्रमशः)

अग्निसिद्ध

दृढसंकल्प असणारा राजा विक्रम पुन्हा त्या झाडाकडे गेला. फान्दीला लटक-णारे प्रेत काढून त्याने ते आपल्या खांद्यावर टाकले, आणि नेहमीप्रमाणे मौन स्वीकारून तो स्मशानाची वाट चालू लागला.

प्रेतात निवास करून असलेला वेताळ राजाशी बोलू लागला–"राजा, विषारी सापांचे फूत्कार, कोल्ह्यांची कोल्हेकुई आणि घुबडांचे घूत्कार ऐकू येत असलेल्या, या भीतिदायक स्मशानात अशा भयाण रात्रीच्या वेळी तू वाटचाल करीत आहेस. मला वाटतंय्, की यामागे नक्कीच काही खास उद्देश असला पाहिजे! पण तू जो उद्देश साधण्याच्या मागे लागला आहेस, तो साधल्यानन्तर त्याचं फळ मात्र अयोग्य व नुकसान करणाऱ्या लोकांच्या हाती पडण्या-मुळे तू राजा अग्निसिद्धप्रमाणे स्वतःला वाचवू शकशील की नाही याबद्दल मी

वेताळाच्या गोष्टी

बराच साशंक आहे. पुढे काही अप्रत्याशित घडण्याअगोदरच मी तुला सावधगिरीची सूचना देऊ इच्छितो. त्यासाठी मी राजा अग्निसिद्ध याची गोष्टच सांगतो तुला. त्यामुळे तू सावधही राहशील आणि थकवा न भासता तुझी वाटही मजेत संपेल." इतके बोलून वेताळ ती गोष्ट सांगू लागला.

अग्निशिखा राज्यावर राजा अग्निसिद्ध याचे राज्य होते. तो मोठा वीर होता. जवळच विशाल नावाचे राज्य होते. या दोन्ही राज्यात पिढीजात शत्रुत्व होते. त्यामुळे अग्निसिद्धला राज्याच्या प्राप्तीतला अधिक भाग सुरक्षिततेसाठी सैन्यावरच खर्च करावा लागे.

बराच विचार करून एकदा अग्निसिद्धने विशालराज सोमदत्त त्याच्याकडे शान्तिसन्देश पाठवला की–"जुने शत्रुत्व विसरून आपल्या दोन्ही राज्यात आपण मित्रत्वाचे संबंध स्थापित करू या."

परंतु सोमदत्तने मूर्खपणाने हा प्रस्ताव नामंजूर करून उलट संदेश पाठवला की–"तुमच्या बापजाद्यांच्या काळापासून आमच्या वंशाचं जे नुकसान होत आलेलं आहे, ते आम्ही विसरू शकणार नाही."

काही वर्षे अशीच निघून गेली. सोमदत्त एकदा शिकारीला गेला असताना अपघातात त्याचा मृत्यु ओढवला. आता त्याचा पुत्र सत्यदीप विशाल राज्याच्या गादीवर बसला. आता पुन्हा आपण शान्तिसाठी काय प्रयत्न करावे, याबद्दल तो विचार करू लागला. अशातच त्याला अग्निसिद्धची कन्या स्वयंप्रभा हिच्याबद्दल कळले.

स्वयंप्रभा चांगली शिकलीसवरलेली होती. तिची बुद्धि व सौन्दर्य यांचा चांगलाच बोलबाला होता. सत्यदीपने विचार केला की–"स्वयंप्रभेशी आपण विवाह केला, तर दोन्ही राज्यांतले संबंध आपोआपच सुधारतील."

आपला हा विचार कळवण्यासाठी पत्र लिहून सत्यदीपने एका संदेशवाहकाची रवानगी केली. ते पत्र वाचून अग्निसिद्ध

फारच खुश झाला. आपल्या पित्याच्या विरुद्ध विचारधारा असणारा, शान्तिस्थापनेचा मार्ग चोखाळणारा सत्यदीप अग्निसिद्धला आपल्या कन्येसाठी अत्यन्त योग्य असाच वर वाटला. त्याने स्वयंप्रभेचा सत्यदीपशी विवाह करून देण्याचा विचार पक्का केला.

परंतु अग्निसिद्धच्या पुत्राला, सिंहस्कंधला आपल्या पित्याचा निर्णय मुळीच आवडला नाही. शत्रुशी असे नाते जोडणे त्याला अपमानास्पद वाटले. तरीही त्याने आपला हा विचार पित्याजवळ बोलून दाखवला नाही.

युवराजाशी जास्त जवळिकेचे संबंध असणाऱ्या राजपरिवारातल्या काही जणांनी ही गोष्ट ओळखली. त्यांनी सिंहस्कंधच्या मनात विषारी बीजंच पेरली. त्याच्याशी सारखं-सारखं बोलून त्या लोकांनी त्याच्या मनावर ठसवलं की–'स्वतः होऊन स्वयंप्रभेशी विवाहाचा प्रस्ताव मांडण्यात सत्यदीपचा काही डाव असला पाहिजे! असला प्रस्ताव लगेच मान्य करणाऱ्या आपल्या महाराजांचा नक्कीच मतिभ्रम झालेला असावा! सिंहस्कन्ध या प्रसंगी गप्प राहिला, तर आपलं राज्यच हातचं जाईल.'

आता सिंहस्कन्धने राजा अग्निसिद्धला पदच्युत करून स्वतःच सिंहासनावर बसायचे

कारस्थान रचले. त्यानुसार एका मध्यरात्री अग्निसिद्धला कैद करण्यात आले आणि एक शुभमुहूर्त पाहून सिंहस्कन्धला राज्याभिषेक केला गेला.

कारागारात पडलेल्या अग्निसिद्धला फारच दुःख झाले. असे पाऊल उचलण्यास सिंहस्कंधची दुर्बुद्धि कारण नसून, काही दुष्ट राजकर्मचाऱ्यांचे कारस्थानच यामागे असले पाहिजे, आणि त्यांच्या दबावाखाली येऊनच आपल्या मुलाने हे कुकृत्य केले असले पाहिजे असेच त्याला वाटले.

राज्यावर बसल्याबरोबर सिंहस्कंधने सत्यदीपला निरोप पाठवला की–"माझ्या बहिणीशी विवाहाचा प्रस्ताव मांडून तू

आडून आमच्या पाठीत सुरी भोसकायचा विचार केलास. वाड-वडिलांपासून चालत आलेल्या शत्रुत्वाचा सूड घेण्यासाठीच तू हे विवाहाचं नाटक मांडलं आहेस. तुला चांगली शिक्षा केल्यावाचून मी मुळीच गप्प बसणार नाही. आता तू युद्धाला तयार रहावंस हे बरं!"

हा निरोप मिळालेल्या सत्यदीपला दु:खाचा चटका बसला! त्याने सिंहस्कंधला हरवून पुन्हा अग्निसिद्धला राजा बनवायचा निश्चय केला.

यातच अग्निशिखा राज्याच्या जनतेत खळबळ माजली. महाराजांना कैद करून युवराजाने सिंहासन ग्रहण केल्यामुळे प्रजेत विद्रोहाचे वातावरण निर्माण होऊ लागले. या विद्रोहाचे नेतृत्व रवीन्द्र नावाच्या एका युवकाच्या हाती सोपवले गेले.

सिंहस्कन्धने आपल्या राज्यातली बंडाळी प्रथम मोडून काढून नंतर शत्रूशी युद्ध करण्याचा निर्णय घेतला. यासाठी बंडखोरांचा नेता रवीन्द्र यालाच पकडण्याच्या मागे तो लागला.

या बंडाची बातमी कळल्याबरोबर युद्धाला सुरुवात करायची हीच योग्य वेळ आहे हे सत्यदीपने हेरले, अन् तो युद्धाला सज्ज झाला. सिंहस्कन्धची परिस्थिति 'इकडे आड अन् तिकडे विहीर' अशी झाली. ज्या लोकांनी त्याला प्रोत्साहन देऊन राजा-विरुद्ध कारस्थान केले, ते आपमतलबी लोक आता दुसराच विचार करू लागले! त्यांनी ठरवले की, या युद्धात जर सत्यदीपचा जय झाला, तर आपण सत्यदीपशीच हातमिळवणी करायची! असे झाले की आपणापैकीच एकाला हे अग्निशिखा राज्य मिळून जाईल. पण हे त्यांचे नवे कारस्थान जेव्हा सिंहस्कन्धला कळले, तेव्हां आपली चूक त्याच्या लक्षात आली आणि त्या सर्व कारस्थान्यांना त्याने कैद केले.

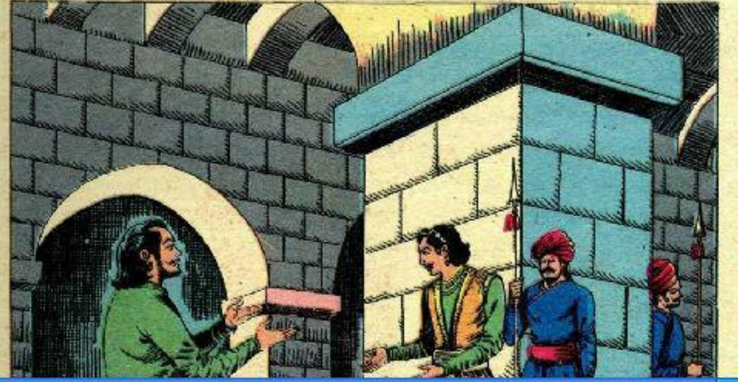
'आता या युद्धात आपला जय तरी होईल, नाहीतर वीर-मरण तरी'–असा विचार करून सिंहस्कन्ध आपले सैन्य घेऊन युद्धाला निघाला, सत्यदीपशी त्याचा सामना झाला, आणि घनघोर युद्ध सुरू झाले. पण आपल्या राजाशी एकनिष्ठ असलेले सैन्यातले शिपाई सिंहस्कन्धला सोडून ऐन वेळी सत्यदीपला जाऊन मिळाले. सिंहस्कन्धला हार खावी लागली.

सिंहस्कन्धला कैद करून राजा अग्निसिद्धला मुक्त करवण्यात आले. सत्यदीपला मिठी मारत राजा अग्निसिद्ध म्हणाला– "तुझ्या बाबतीतली आपली कृतज्ञता कशी प्रकट करू हेच मला समजत नाहीये. तुझी मदत मी कधीच विसरू शकणार नाही. तुझा खूप आभारी आहे मी!"

यावर हसत हसत सत्यदीप म्हणाला– "यात उपकार कसले महाराज? आपण पूर्वी ठरवल्याप्रमाणे 'जावई' म्हणून माझा स्वीकार करावा!"

तेथून अग्निसिद्ध आपल्या महालात गेला आणि स्वयंप्रभाला बोलावून घेऊन त्याने

सत्यदीपशी विवाह करण्याबद्दल प्रस्ताव केला.

जरा वेळ मौन राहून नन्तर स्वयंप्रभा म्हणाली–"बाबा, आपल्या मनातली खरी गोष्ट आता सांगते मी तुम्हाला! तुम्ही जेव्हां कैदेत होतात, तेव्हा प्रजेत राजभक्ति जागृत करून, तळहातावर शिर घेऊन सिद्ध असणाऱ्या बंडखोर रवीन्द्रशी विवाह करायची माझी इच्छा आहे. पण ही गोष्ट कळल्यावर सत्यदीप रागावून आपल्या राज्याचं काही नुकसान करील अशी मला भीती वाटते बाबा!"

क्षणभर विचार करून अग्निसिद्ध म्हणाला–"त्याची काळजी करू नकोस तू बाळ. तुझ्या इच्छेप्रमाणे तुझा विवाह मी रवीन्द्रशीच करून देईन." नन्तर अग्निसिद्ध सत्यदीपला भेटायला गेला व त्याने ही गोष्ट सत्यदीपला सांगून टाकली.

स्वयंप्रभेच्या अपेक्षेप्रमाणे सत्यदीपला याबद्दल थोडा सुद्धा राग आला नाही. उलट स्वतः विवाहसमारंभाला हजर राहून नंतरच तो आपल्या राज्यात परत गेला.

यानंतर काही दिवसांनी सिंहस्कन्धला राज्याभिषेक करवून स्वतः वानप्रस्थाश्रम स्वीकारून अग्निसिद्ध जंगलात आपला आश्रम बनवून उर्वरित आयुष्य तेथे शान्तपणे घालवू लागला.

आपली गोष्ट इथवर पुरी करून वेताळ विक्रमला म्हणाला–"राजा, अग्निशिखा राज्य जिंकूनही सत्यदीपने ते स्वतःच्या ताब्यात का घेतले नाही? ज्या स्वयंप्रभेशी विवाह करायची त्याची इच्छा होती, तिचा दुसऱ्याच एका तरुणाशी विवाह करून देऊन तो मुकाट्याने निघून का गेला? सर्वांवरून असंच दिसून येत नाही का, की सत्यदीप जराही राजनीतिज्ञ नाहीये? फक्त प्रजेला उत्तेजित करून देऊन बंड करणाऱ्या रवींद्रशी स्वयंप्रभेचा विवाह लावून देणाऱ्या राजा अग्निसिद्धचे हे कृत्य त्याच्या कारकीर्दीवर एक डाग नव्हे का? ज्या मुलाने आपल्याला कैद करून पितृद्रोह केला त्या सिंहस्कन्धला आपले सिंहासन देणं, हे काय राजनीतीचं लक्षण झालं? माझ्या प्रश्नांचं उत्तर माहीत असूनही तू न दिलंस, तर तुझ्या मस्तकाची छकलं-छकलं होऊन पडतील."

राजा विक्रम उत्तरला–"अग्निसिद्ध आणि सत्यदीप हे दोघेही महान् राजनीतिज्ञ आणि दक्ष आहेत, याबद्दल शंकाच नाही. विशाल व अग्निशिखा या दोन राज्यांतलं जुनं वैर मिटवणं हेच केवळ सत्यदीपचं ध्येय आहे, आणि ध्येयसिद्धीचा एक मार्ग म्हणजे–स्वयंप्रभेशी विवाह! पण सिंहस्कन्धचा पराभव व अग्निसिद्धची मुक्तता यांद्वारे त्याचे ध्येय सिद्ध झालेच होते. तेव्हां अशा परिस्थितीत दुसऱ्या कुणावर प्रेम असलेल्या स्वयंप्रभेशी बळजबरीने विवाह करणे म्हणजे जंगलीपणाच नव्हे का? म्हणून स्वतः हजर राहून त्याने स्वयंप्रभांचा रवीन्द्रशी विवाह होऊ दिला. कोणीही व्यक्ति जेव्हा स्वतःची शक्ति लढवून आपली उन्नति करते, तेव्हा तिला 'योग्य व्यक्ति'च म्हणायला हवे. रवीन्द्रच्या बाबत हेच घडले. त्या घटनेवरून त्याचे सामर्थ्य अन् राजभक्ति प्रकट होते, म्हणूनच अग्निसिद्धने त्याला आपला जावई बनवला; मग यात कारकीर्दीवर डाग तो कसला? आता सिंहस्कंधची हकीकत–मुळात तो चांगलाच होता. केवळ कारस्थानी लोकांच्या फुसलावण्याने त्याने पित्याविरुद्ध पाऊल उचलले. त्यामुळे एकीकडून आणि दुसरीकडे सत्यदीपकडून त्याचा पराभव झाला. त्यामुळे अग्निसिद्धने विचार केला की, मिळालेल्या अनुभवाने सिंहस्कन्ध आता नक्कीच शहाणा झालेला असणार! म्हणूनच अग्निसिद्धने त्याला सिंहासन देऊन टाकले."

हे उत्तर देण्यामुळे विक्रमचा मौनभंग झाला आणि वेताळ प्रेतासह अदृश्य होऊन पुन्हा त्याच जुन्या झाडाच्या फान्दीला लटकू लागला. (कल्पित)

विसरभोळा

सीताराम अगदी नंबर एकचा विसराळू प्राणी होता! अगदी आत्ता जे काम करील ते क्षणभरात विसरून जायचा तो! एकादी वस्तु कुठे ठेवली, तर लगेच विसरूनही जायचा. त्यामुळे त्याच्या कुटुंबातल्या साऱ्यांनाच भारी त्रास होई.

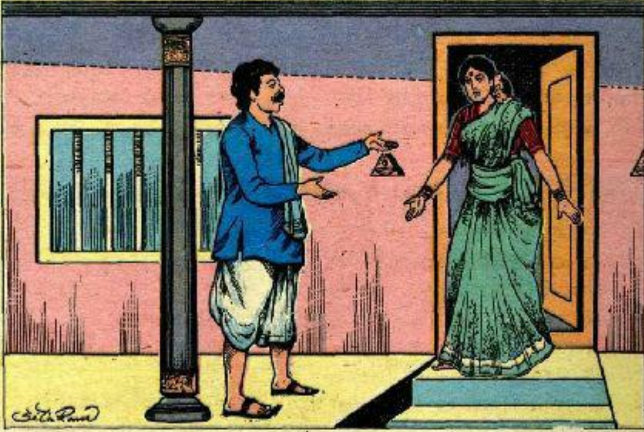
रोज कथा ऐकायला सीताराम संध्याकाळी देवळात जायचा आणि येताना वहाणा किंवा छत्री तिथेच विसरायचा; किंवा कधी आपलं उपरणंच तिथे सोडून येई.

पतीच्या या विसरभोळेपणापायी त्याची बायको अगदी त्रासून गेली होती. एक दिवस त्रासून तिने त्याची चांगलीच खरडपट्टी काढली.

ती खरडपट्टी ऐकून सीतारामच्या मनाला फार धक्का बसला. आपल्या विसराळूपणा-बद्दल त्याला फार दुःखही वाटले. आता विसरायचं नाही असा त्याने निश्चय करून टाकला.

त्या दिवशी देवळातून आल्या आल्या बायकोला जोरात हाका मारून तो म्हणाला–"बघ; मला सगळेजण विसराळू म्हणता ना? आज मी वहाणा विसरून नाही आलो. नीट बघून घे!"

सीतारामच्या बायकोने त्याच्या पायाकडे नजर टाकली आणि कपाळाला हात लावला! ती चिडून म्हणाली–"वा, वा! काय पण आठवणबहाद्दर! आज तर तुम्ही अनवाणीच गेला होतात की देवळात!"

महान् स्वप्नदर्शी भारत

"देश म्हणजे केवळ तेथील माती नव्हे!"

महायोगी श्री अरविन्द यांचा जन्म १५ ऑगस्ट १८७२ रोजी झाला. इंग्लंड मध्यें आपले उच्च शिक्षण संपवून सन १८९३ मध्ये ते मायदेशी परत आले. त्या दिवसापासून भारताच्या पुनर्जीवनाचा प्रयत्न त्यांनी सुरू केला. भारताला संपूर्ण स्वातंत्र्याची मागणी करणारे ते पहिले पुढारी होते. भारताला स्वातंत्र्य मिळणार याची जेव्हा त्यांना खात्री पटली तेव्हा सन १९१० मध्ये ते पांडीचरीला आले. मानव जातीचा उद्धार करायला उपयोगी पडेल अशी शक्ति भूतलावर आणण्यासाठी त्यांनी आपली योगसाधना सुरू केली. शेवटी १९४७ मध्ये त्यांच्या जन्म-दिवशीच भारताला स्वातंत्र्य मिळाले.

त्यांनी असे घोषित केले की–"भारत माता म्हणजे एक जमिनीचा तुकडा नव्हे, ती एक अद्भुत शक्ति आहे...दिव्य शक्ति आहे......!" त्यांनी पुढे असं ही सांगितलं–"भारत नष्ट होणार नाही. भावी मानवजातीचं भविष्य उज्ज्वल आणि उन्नत बनविण्याची अपूर्व शक्ति भारताच्या हाती आहे. भविष्यकालीन विश्वासाठी एक विशेष धर्म भारतातच अवतरणार आहे. हा धर्म अनन्त नि अमर असेल. हा धर्म सर्व शास्त्रे व तत्त्वज्ञानांना एका सूत्रात बांधेल आणि एकात्म मानवतेचा विकास करील!"

आपल्या भविष्याच्या या सर्वोत्कृष्ठ स्वरूपाला आपण कसे विसरू शकू?

तुम्हाला माहीत आहे?

१. उत्तर भारतातील कोणत्या प्रदेशाला 'देवतांची दरी' असं नाव मिळालं आहे?

२. असं म्हणतात की आजची दिल्ली म्हणजेच पांडवांच्या वेळचे इंद्रप्रस्थ. तेव्हा पासून आता पर्यंत या शहराला सात नावे मिळाली. ती कोणती?

३. गेली ३०० वर्षे एका पवित्र संताच्या अस्थि एका चंदेरी कांचेच्या पेटीत सुरक्षित ठेवण्यात आल्या आहेत. आणि दर बारा वर्षांनी एकदा लोकांना त्यांचे दर्शन घडते. तो संत कोण नि ते स्थान कोणते?

४. भारतातील कोणत्या शहराला 'गुलाबी शहर' (पिंक सिटी) म्हणतात व कां?

[पान ३६ पहा]

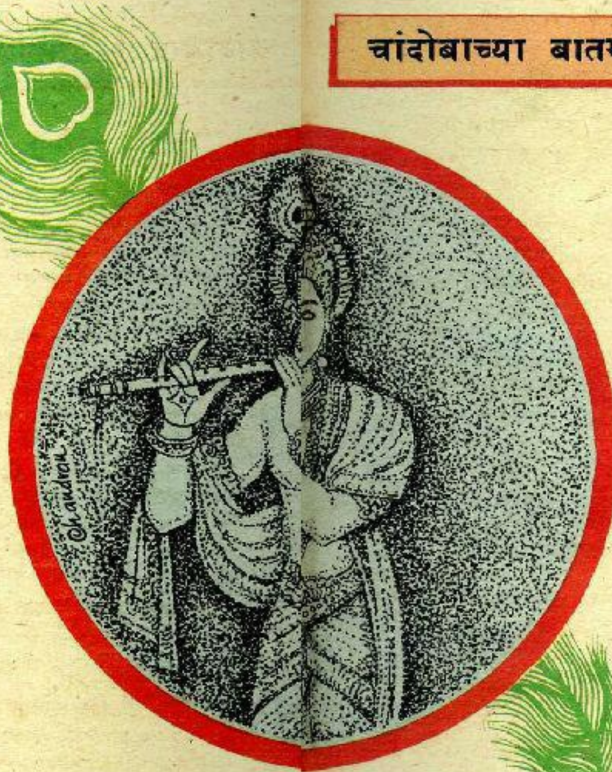
भारताची दैवते

श्रीकृष्ण

श्रीमहाविष्णु अवतारात ज्याला संपूर्ण अवतार मानतात असा एकच अवतार श्रीकृष्णाचा. वसुदेव आणि देवकी यांच्या पोटी जन्म घेतल्यापासून श्रीकृष्णाने आपल्या लीला दाखवायला प्रारंभ केला. लहानपणी तो गवळ्यांच्या पोरात क्रीडा करीत राहिला. धोका देऊन मारायला आलेल्या राक्षसी पूतनेचा वध, कालिया-मर्दन, पर्वताला बोटावर उचलणं, लोककंटक कंसाचा वध आदि लीला करून गोप-गोपिकांना श्रीकृष्णाने आश्चर्य-चकित करून टाकले. अशा रीतीने सर्वांचे प्रेम संपादन करून शेवटी द्वारकाधीष बनून आपल्या प्रजेला संपूर्ण सुख-संतोष दिला आणि सर्वांचा आदर्श पालक बनला. उच्च धार्मिक मूल्यांचा निर्वाह करणाऱ्या पांडवांच्या पक्षात राहून श्रीकृष्णाने त्यांना विजय मिळवून दिला. भारत-युद्धाच्या प्रारंभी विषण्ण अर्जुनाला गीतेचा उपदेश देऊन आपल्या कर्तव्याची जाणीव करून देण्याचे महान् कार्य श्रीकृष्णाने केले. आज ही पिढयान् पिढयांना आध्यात्मिक मार्गदर्शन करण्याचे काम 'श्रीमद्भगवद्गीता' करीत आहे.

श्रीकृष्णाच्या बाल-लीलांचे वर्णन व या जगन्नियन्त्याची प्रशंसा करणारी रसाळ काव्ये अनेक भक्त व कवींनी रचलेलीं आहेत.

श्रीकृष्ण-जयंतीचा उत्सव देशात सर्वत्र मोठ्या उत्साहाने साजरा करण्यात येतो.

चांदोबाच्या बातम्या

पिकासोची भेट

प्रख्यात चित्रकार पिकासो याच्या एका चाहत्याने तीस वर्षांपूर्वी त्याच्याकडे एक १०० डॉलर (१५०० रु.) चा चेक पाठवून विनंती केली की त्याने एक चित्र काढून आपल्याकडे पाठवावे. पिकासोने चेकच्या मागे एका हंसणाऱ्या भुताचे चित्र रेखाटले नि स्वाक्षरी करून तो चेक आपल्या प्रशंसकाकडे परत पाठविला. गेल्या २४ जून रोजी लंडन मध्ये या खास चेकचा लिलाव करण्यात आला आणि ३,९६० पौंड (९०,००० रु.) किमतीला त्याची विक्री करण्यात आली.

सर्व मुलीच !

चीन मधील फूजियनच्या ईशान्य दिशेला गौयांग नावाचे एक गाव आहे. गेल्या ४० वर्षात या गावात १४० मुले जन्मली, त्यात १२ च फक्त मुलगे व बाकीच्या मुली आहेत. १९७६ पासून त्या गावात जन्मलेल्या शिशूत सर्वच्या सर्व मुली आहेत. आहे की नाही आश्चर्याची गोष्ट? त्या गावातील हवामान व अशा रीतीने केवळ मुलींचा जन्म यांचा काय संबंध

साहित्य सोनियाचिया खाणी

१ सुप्रसिद्ध लेखक मुल्कराज आनंद यांची एक कादंबरी प्रथम इंग्लंड मधील वीस प्रकाशकांनी धुडकावून लावली होती. जेव्हा एका इंग्रजाने तिची प्रस्तावना लिहिली, तेव्हा तिचे प्रकाशन झाले. तो इंग्रज कोण? व ती कादंबरी कोणती?

२. आपल्या राष्ट्रीय चिन्हात अंकित असते–'सत्यमेव जयते!' हे कोठून उद्धृत केले गेले आहे?

३. नाट्यशास्त्राची माहिती देणारा अतिप्राचीन सुप्रसिद्ध भारतीय ग्रंथ कोणता?

४. 'ताकिक-ए-हिंद' चा लेखक कोण?

५. हिन्दी साहित्यांतील आद्य आधुनिक नाटककार भारतेन्दु हरिश्चन्द्राची दोन प्रसिद्ध पुस्तके कोणती?

उत्तरावली

तुम्हाला माहीत आहे?

१. कुलू. येथील प्रत्येक गावात देवतांच्या मूर्ति आहेत आणि दसऱ्याच्या वेळी या मूर्तींना सजवून शृंगारलेल्या रथांवर बसवून त्यांची मिरवणूक काढतात.

२. लालकोट, सिरी, तुगलकाबाद, जहाँपनाह, फिरोजाबाद, पुराना किला, शहाजहानानाबाद.

३. सेंट फ्रांसिस झेविअर, गोव्यातील 'कथेड्रल ऑफ बॉम जीसस'.

४. राजस्थानातील प्रमुख शहर जयपुर. हे शहर राजा जयसिंहने वसवले. येथील इमारती व मंडपांच्या बांधकामात गुलाबी रंगाच्या दगडांचा वापर करण्यात आला आहे.

साहित्य

१. ई. एम्. फॉर्स्टर, 'अन्टचेबल्स.'

२. मंडूकोपनिषद्.

३. भरत मुनीने लिहिलेले 'नाट्यशास्त्र.'

४. अल्बेरूनी.

५. 'सत्य हरिश्चन्द्र', 'भारत दुर्दशा.'

जगातल्या पौराणिक कथा–८

पहिला शेतकरी

प्राचीन काळची गोष्ट आहे. पाताळ लोकातील टार्टारस देशावर राजा प्लूटो शासन करीत असे. एकदा प्लूटोने प्रॉस्परपाइन नावाच्या एका सुंदरीला पाहिलं नि तिच्यावर अतिशय मोहित झाला. त्याने बळजबरीने तिला उचलले आणि पाताळ राज्यात घेऊन गेला.

प्रॉस्परपाइनची आई जेव्हा घरी परत आली तेव्हा आपली मुलगी घरात नाही असे पाहून चिन्तित झाली. तिचा शोध घेत ती देवमाता सिरीस इकडे-तिकडे खूप भटकली, पण आपली मुलगी तिला सापडली नाही. सर्व पर्वत, दऱ्या नि मैदाने तिने धुंडाळली. प्रॉस्परपाइन तिला कोठे ही दिसली नाही.

देवमाता सिरीसने एका म्हातारीचं रूप धारण केलं आणि दु:खी अंत:करणाने एका शिळेवर बसली. ती नऊ रात्री आणि नऊ दिवस तिथं बसून राहिली. शेवटी सेल्यूस नावाचा एक गरीब माणूस आणि त्याच्या मुलीने तिला पाहिलं. त्यांनी सिरीसला विनंती केली–"माते, आमच्या झोपडीत येशील?"

तो गरीब माणूस नि त्याची मुलगी यांचा दयाभाव देवमातेला जाणवला आणि ती त्यांच्या बरोबर निघाली. रस्त्यात त्या गरीब माणसाने सिरीसला सांगितलं की त्याचा मुलगा बरेच दिवस आजारी आहे आणि आता त्याच्या जगण्याची आशा दिसत नाही.

सिरीस एकाद्या सामान्य म्हातारी प्रमाणे त्याच्या बरोबर आलेली होती. झोपडीत पोचताच कॉट वर पडून राहिलेल्या गरीबाच्या मुलाच्या डोक्याचे तिने चुंबन घेतले. लगेचच त्या मुलाचा चेहरा तजेलवाणा दिसू लागला आणि तो हसत अंथरुणावर उठून बसला. हे पाहून मुलाचे आई-बाप व बहिण यांना मोठे आश्चर्य वाटले.

त्या मुलाच्या आईला अेक आणखी मोठा चमत्कार पहावयाचा होता. जशी रात्र झाली, तशी सिरीसने झोपलेल्या मुलाला उठवून बसवलं आणि ती त्याच्यावर काही मंत्र फुंकू लागली. मुलाची आई जागीच होती आणि गुपचुप हा सर्व प्रकार पहात होती.

देवी सिरीसने त्या मुलाला एका राखेच्या ढिगाऱ्यावर झोपवलं. मुकाटयाने हे सर्व पाहणारी मुलाची आई आता शांतपणे बसू शकली नाही. ही म्हातारी आता आपल्या मुलाचं काय करणार? ती घाबरून गेली आणि आरडा-ओरड करीत तिने आपल्या मुलाला राखेच्या ढिगाऱ्या बाहेर काढलं.

तेव्हा घाबरलेल्या त्या आईला देवी सिरीस म्हणाली–"तू जरा धीर धरला असतास तर तुझा मुलगा अमर झाला असता. मृत्यूवर त्याने जय मिळवला असता. तू मंत्राचा सर्व प्रभाव नष्ट करून टाकलास! बरं आता जाऊ दे. 'तुझा मुलगा मोठा होईल तेव्हा तो मोठा धाडसी होईल. समाज-कल्याणाची कामें करून तो खूप प्रतिष्ठा मिळवील."

इतकं सांगून देवी सिरीस तेथून निघून गेली. यानंतर काही वेळाने तिला समजलं की तिची मुलगी प्रॉस्परपाइन हिचे प्लूटोशी लग्न झाले आणि आता ती टार्टारसची राणी बनली आहे. तिला झाल्या गोष्टीबद्दल फार समाधान वाटले.

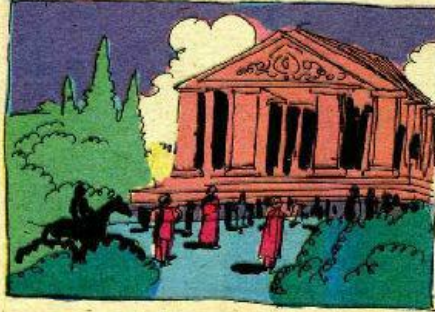

अशीच आणखी काही वर्षं गेली. देवी सिरीस त्या गरीब कुटुंबाला विसरली नाही. मुलगा ट्रिप्टोलिमस आता चांगला मोठा झाला. देवी सिरीस आणखी एकदा त्या गरीबाच्या घरी आली आणि तिने त्या मुलाला नांगराचा वापर करायला शिकवलं. तिने ट्रिप्टोलिमसला बी पेरणं नि शेतीवाडी करणं शिकवलं. अशा रीतीने सिरीसने त्याला जगातला पहिला शेतकरी बनवलं.

सिरीसने त्या तरुणाला पंखवाल्या ड्रॅगानां द्वारे उडणाऱ्या आपल्या रथावर बसवलं आणि जगातील अनेक देश त्याला दाखवले. तिचा उद्देश असा की त्याने सर्वांना शेतीची कला शिकवावी. ट्रिप्टोलिमसने हे काम उत्तम रीतीने पार पाडलं.

ट्रिप्टोलिमसने आपल्या गावात देवी सिरीस साठी एक भव्य मंदिर बांधलं. जस-जसे दिवस गेले, तस-तशी या मंदिरात पूजा-अर्चना मोठ्या उत्साहाने होऊ लागली. या मंदिरातील उत्सव ग्रीसचे नागरिक अनेक वर्षे मोठ्या धामधुमीने साजरा करीत असत.

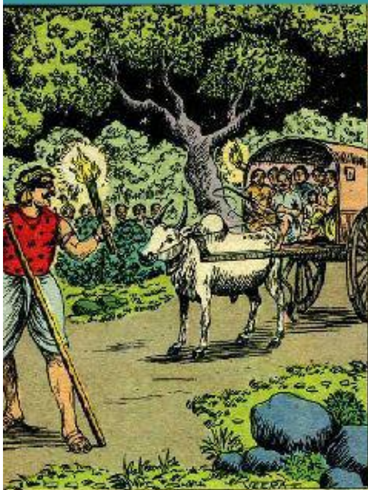
विकट हास्य

कित्येक वर्षां पूर्वी भद्राचलच्या जंगलात रस्त्याच्या कडेला एका योग्याचा आश्रम होता. तेथे राहणारा योगी नित्य आपल्या तपाचरणात लीन असे. त्याचे शरीर धष्ट-पुष्ट व निरोगी होते. त्याची दाढी लांब वाढलेली होती. त्याच्या चेहऱ्यावर एक अद्भुत प्रकाश दिसे. त्याला पाहताच त्याला आदरपूर्वक नमस्कार केल्याशिवाय कोणी पुढे जाऊ शकत नसे.

हा योगेश्वर या जंगलात केव्हा आला? कसा आला? कोठून आला? जंगलातल्या कोणत्या ही प्राण्याला याबाबत माहिती नव्हती. इथे हा आश्रम कसा बनला, केव्हा बनला—याबाबत सर्वांनाच आश्चर्य वाटे. लोक त्याच्या बद्दल निरनिराळ्या गोष्टी बोलत. काही ही अफवा उडाल्या तरी लोकांना एवढा विश्वास होता की हा आपला उद्धार करण्यासाठी आलेला एक महात्मा आहे. म्हणून त्याचे आशीर्वाद मिळविण्यासाठी लोक तिथे जमा होत असत. . पण योगी कोणाशी बोलत नसे. तो निश्य मौन-पालन करी. आश्रमातील एका उच्च स्थानी तो पद्मासन घालून बसे. पाहणारांना वाटे याचा या जगातील कोणाशी काही संबंध नाही. म्हणून तिथे येणारा प्रत्येक माणूस भक्तियुक्त अंतःकरणाने यथाशक्ति दान करून योग्याला नम्रपणे नमस्कार करून पुढे जाई.

चोर-डाकूंनी भरलेल्या या जंगलात योग्याच्या आगमनामुळे एक प्रकारची जाग आली. लोक जंगलात येऊ लागले आणि त्यांची संख्या दिवसें-दिवस वाढू लागली. त्याबरोबरच लूट-मारीच्या घटना ही वाढू लागल्या.

एक रात्री बऱ्याच उशीरा जंगलातील या रस्त्याने एक गाडी चालली होती.

गाडीत तीन स्त्रिया, दोन पुरुष व एक मुलगा होता. बायकांच्या अंगावर दाग-दागिने होते. एकाएकी डाकूंचा एक सरदार गाडीच्या समोर आला नि त्याने गाडीला आडवलं. त्याच्या डोक्यावर बांधलेला साफा, त्याचे बटबटीत लाल डोळे, लांब-लांब मिश्या, हातातील लाठी नि एकंदर वेशभूषा पाहून गाडीत बसलेल्या सर्वांना वाटलं–आता आपली प्राणांशी गाठ आहे. ते मनात खूप घाबरले, त्यांची शरीरं थरथर कापू लागली, तोंडावाटे शब्द फुटेना.

डाकूंचा सरदार लाठी जमिनीवर आपटत आपटत त्यांच्या जवळ आला नि म्हणाला– "तुम्ही सर्व जण मी काय म्हणतो ते लक्षपूर्वक ऐका. माझा धंदा डाकूचा असला तरी माझी कामाची पद्धत वेगळी आहे. मला पाहिजे तुमच्या जवळचं धन, तुमचे प्राण मला नको आहेत. मुकाट्याने आपले दागिने-पैसे मला देऊन टाका, बस तुमच्या जिवाला धोका नाही. जर तुम्ही माझं म्हणणं ऐकलं नाही, तर या झाडीत दबा धरून बसलेले माझे दहा साथी इथं येतील आणि आपलं काम करूनच आराम करतील. ते सर्व जण मोठे निर्दयी आहेत. मी इशारा करण्याचा अवकाश की ते इथे आलेच...! आता तुमचा तुम्ही विचार करा."

गाडीत बसलेल्या लोकांनी झाडांकडे पाहिले, त्यांना काही भयानक चेहरे दिसले तेथे. वाटलं, आता आपल्या प्राणांची काही धडगत नाही. पुरुष एकमेकांकडे पाहू लागले, करणार काय बिचारे? बायकांनी आपले सगळे दागिने दिले. दागिने आणि पैशांचं गाठोडं उचलीत सरदार म्हणाला– "ठीक आहे, आता तुम्ही जाऊ शकता." गाठोडं घेऊन सरदार अदृश्य झाला.

थोड्या वेळाने त्याच रस्त्याने एक व्यापारी चालत तेथे आला. डाकूंचा सरदार त्याला सामोरा गेला नि म्हणाला–"तुझ्या जवळचं सगळं धन दे, नाही तर प्राण द्यावे लागतील!" तो व्यापारी मोठा धाडसी व बुद्धिमान होता. तो डाकूंच्या सरदाराला

म्हणाला–"माझ्याजवळ फार थोडं धन आहे. जे आहे ते माझं नाही!" अगदी निर्भयपणे तो हे सर्व बोलला.

सरदाराने व्यापाऱ्याचं म्हणणं ऐकलं नाही. तेव्हा त्या व्यापाऱ्याने आपलं सगळं धन डाकूंच्या हाती दिलं नि झाडामागे लपलेल्या त्याच्या साथीदारांना उद्देशून म्हणाला– "मित्रांनो, पहा बरं! तुमच्या सरदाराच्या हाती मी एक हजार अशर्फ्या दिल्या आहेत. तुमच्या पैकी कोणा वर अन्याय होऊं नये. आपापला भाग नीट आपल्या पदरात पाडून घ्या." अशा रीतीने आरडाओरड करणाऱ्या त्या व्यापाऱ्याला सरदाराने आपल्या सोट्याचे दोन-चार फटकारे लगावले. रडत-रडत व्यापारी जंगलातून बाहेर पडला नि एका धर्मशाळेत पोचला.

त्या वेळी धर्मशाळेत काही पोलीस व त्यांचा एक अधिकारी यांचा मुक्काम होता. त्याने आपल्यावर ओढवलेल्या संकटांची कथा त्यांना सांगितली. पोलिस म्हणाले– "तो डाकू सरदार कोठे राहतो, चल आम्हाला दाखव. आता आम्ही त्याला पकडून आपल्या ताब्यात घेतो."

सर्व जण जंगलात आले. शिपाई एका जागी लपून बसले. व्यापारी पुढे चालू लागला आणि त्याच्या बरोबर फक्त अधिकारी मात्र राहिला. दोघांना येताना

पाहून चोरांचा सरदार त्यांना आडवण्यासाठी पुढे आला. सोटा जमिनीवर आपटत सरदार त्यांना धमकावू लागला–"पैसे काढा......नाहीतर प्राणांशी गाठ आहे, तिकडे पहा झाडीत माझे सर्व साथी तुमचा समाचार घ्यायला तयार आहेत!"

अधिकारी लाठी नि तलवार यांचा उपयोग करण्यात तरबेज होता. मोठा बहादूर होता तो! त्याने ताबडतोब शिट्टी वाजवली नि तो डाकूंच्या सरदारावर तुटून पडला. अधिकाऱ्याने त्याला घट्ट पकडून खाली पाडलं. शिट्टीच्या इशाऱ्यावर आलेल्या सर्व शिपायांना त्याने आज्ञा दिली– "मी याच्याकडे पाहून घेतो. झाडीत लपून

बसलेल्या याच्या सर्व दोस्तांना तुम्ही पकडा."

शिपाई तत्काल लपलेल्या चोरांना पकडायला पुढे सरसावले. पण त्यांच्या-पैकी कोणी ही जरा सुद्धा हालला नाही. शिपायांशी सामना करायला कोणी पुढे आला नाही किंवा कोणी पळून जायचा ही प्रयत्न केला नाही. शिपायांनी त्यांच्यावर लाठीमार केला. सर्व जण जिथल्या तिथे उभे!

नीट पाहिल्यावर समजलं ती सर्व नुसती बुजगावणी होती, गवताचे पुतळे. डोक्यावर पागोटी बांधलेली होती. सरदाराच्या बुद्धिमत्तेचं सर्वांना आश्चर्य वाटलं!

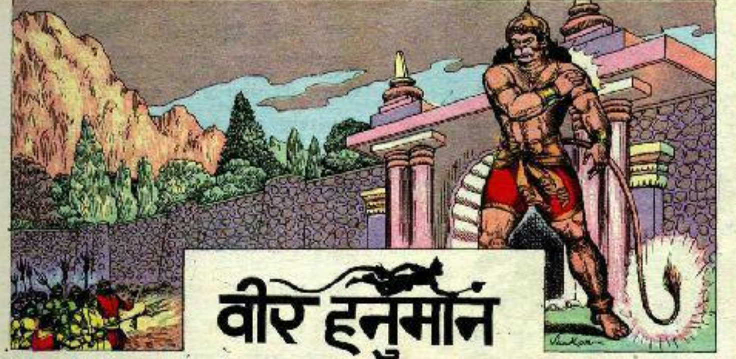
योग्याचा आश्रम जवळच होता. म्हणून रात्र भर आराम करण्यासाठी सर्व जण तेथे गेले. पण योगेश्वरांचा तिथे पत्ताच नव्हता!

अधिकाऱ्याच्या आज्ञेवरून शिपायांनी सारा आश्रम धुंडाळला. लुटलेली बरीचशी संपत्ती आणि सोन्या-चांदीचे दागिने मिळाले. शिपायांनी तो सर्व माल आपल्या ताब्यात घेतला. आणखी शोध घेतल्यावर आश्रमात एका ठिकाणी एक लांब-काळी दाढी भिंतीला टांगलेली दिसली. सर्व जण ती पाहू लागले. त्यांच्या आश्चर्याला पारावर राहिला नाही.

तेव्हा डाकूंच्या सरदाराने खरं काय ते सांगितलं–"आश्चर्य कसलं करीत आहात? तो माझा दिवसाचा वेश आहे. दाढी लावून मी मौन बसलो की भक्ति-भावाने लोक मला दान करतात. रात्री अन्य प्रकारे मला पैसा व दागदागिने मिळतात! पण आता माझं गुपित उघडकीस आलं. धोका देण्याचं काम नेहमी थोडंच कोणाला जमतं? कायद्याचे हात लांब असतात. केव्हा तरी धोकेबाज पकडला जाणारच! चालायचंच! आज हा वेष...उद्या आणखी एकादा!" असे म्हणून सरदाराने विकट हास्य केले.

अधिकाऱ्याने कपटी व धूर्त योग्याला राजा समोर नेऊन उभे केले. राजाने त्या ढोंग्याला आजीवन कारावासाची शिक्षा ठोठावली.

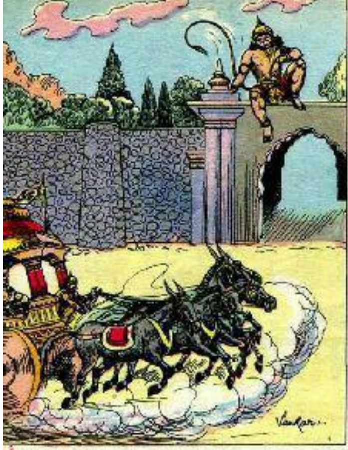

वीर हनुमान

राक्षसिणींनी जे सांगितलं ते ऐकून रावणाला फार राग आला. त्याने शूर व बलशाली राक्षसांना बोलवून हनुमानाला पकडून आणण्याची आज्ञा दिली. ते राक्षसवीर शस्त्रास्त्रां सह हनुमानाला पकडायला निघाले. त्यांना अशोक-वनाच्या प्रवेश द्वारी हनुमान दिसला. राक्षसांनी ताबडतोब हनुमानाला वेढा घातला. तेव्हा विशालकाय हनुमानाने आपली शेपूट जोराने जमिनीवर आपटली आणि जोराने आवाज करीत दंड थोपटले. तो आवाज लंकेत सर्वत्र सर्वांनी ऐकला.

डोळे लाल-पिवळे करीत हनुमान म्हणाला–"राम-लक्ष्मणाचा जय असो. रामाच्या छत्र-छायेत असलेल्या सुग्रीवाचा जय असो. कोसलराज रामाचा मी दास आहे. मी शत्रूंचा संहार करतो. मी वायु-पुत्र हनुमान आहे! वृक्ष आणि दगडांच्या शस्त्रांनी मी हजार रावणांशी सामना करू शकतो. तुमच्या डोळयांसमोर मी सारी लंका उध्वस्त करून टाकीन नि सीतेला नमस्कार करून रामाकडे जाईन. काय वाटलं तुम्हाला?"

हे सगळं बोलणं ऐकून राक्षसवीर घाबरले. तरी पण राजा रावणाच्या आदेशानुसार त्यांनी युद्ध करण्याचा निश्चय केला आणि अनेक शस्त्रांचा वापर करायला सुरुवात केली. हनुमानाला प्रवेश-द्वारा-जवळच एक लोखंडी गदा सापडली. ती हाती घेऊन हनुमानाने अनेक राक्षसांना

खाली पाडले. आणि मग तो अशोक-वनाच्या प्रवेश-द्वारी येऊन दाखल झाला.

घाबरलेल्या राक्ष ंनी जाऊन राक्षस-वीरांच्या मृत्युची बातमी रावणाच्या कानांवर घातली. ती ऐकून रावणाचा क्रोध आणखी भडकला आणि त्याने महान् वीर प्रहस्ताच्या मुलाला हनुमानाशी लढायला पाठवलं.

एवढ्यात चैत्यप्रासाद हनुमानाच्या नजरेस पडला. हनुमानाच्या मनात विचार आला—हा चैत्यप्रासादच का उध्वस्त करून टाकू नये! लगेच त्याने प्रासादावर उडी मारली आणि तो ध्वस्त करून सिंहगर्जना केली. आता चैत्यप्रासादाचे रक्षक आपली शस्त्रे घेऊन हनुमानाशी लढायला आले. हनुमानाने एक खांब उपटून तो हवेत गरगर फिरवला आणि राक्षसांवर फेकला. शंभराच्या वर राक्षस मृत्यु-मुखी पडले.

याच वेळी प्रहस्ताचा मुलगा जंबुमाली गाढवं जुंपलेल्या रथावर स्वार होऊन हातात धनुष्य-बाण घेऊन हनुमानाशी लढाई करण्यासाठी आला. त्याला पाहताच हनुमानाचा युद्धा संबंधी उत्साह वाढला आणि त्याने गर्जना केली.

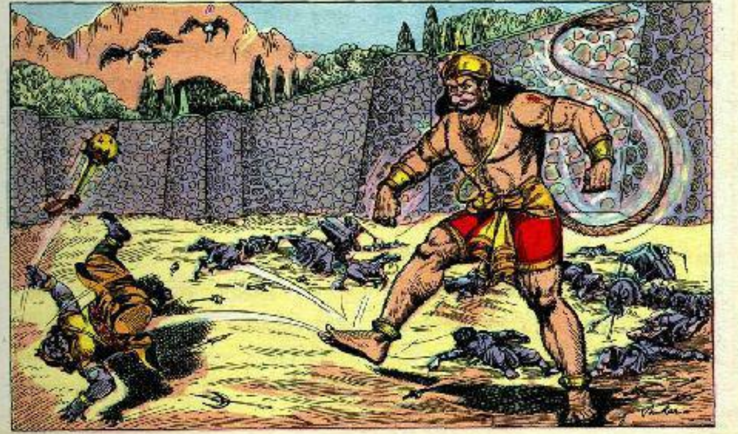
प्रवेश-द्वारी उभ्या असलेल्या खांबावर हनुमान बसला होता. जंबुमालीने त्याच्यावर बाण सोडायला सुरुवात केली. काही बाण हनुमानाच्या चेहऱ्यावर व हातांवर पडले आणि तो रक्ताने माखून गेला. आपल्या जवळ पडलेला एक भला मोठा दगड हनुमानाने जुंबमालीच्या रोखाने फेकला. जंबुमालीने आपल्या बाणांनी तो दगड खाली पाडला. तसेच हनुमानाने फेकलेल्या सालवृक्षाला ही त्याने आपल्या बाणांनी कापून टाकले आणि आणखी काही बाणांनी हनुमानाला जखमी केले. आता हनुमानाला असह्य राग आला नि आपली लोह-गदा जोरात फिरवून जंबुमालीकडे फेकली. तिच्या तडाख्याने जंबुमाली, त्याचे रथ व घोडे सर्वांचा नायनाट झाला. कोणी शिल्लक राहिले नाही.

जंबुमाली मेल्याचे जेव्हा रावणाने ऐकले तेव्हा त्याच्या कानशिलांना कंप सुटला. त्याने अग्निहोत्रा सारख्या तेजस्वी आपल्या सात मंत्री-पुत्रांना पाचारण केलं नि सेने-सह त्यांना हनुमानावर चालून जायला सांगितलं. प्रत्येक जण 'मी हनुमानाला मारणार!' अशी प्रतिज्ञा करून घोडे जुंपलेल्या आपल्या रथात बसून निघाले.

अशोकवनाच्या द्वारी पोचताच त्यांनी हनुमानावर बाणांचा वर्षाव केला. ते बाण आपल्या पर्यंत पोंचू नयेत, म्हणून हनुमान आकाशात इकडे-तिकडे घिरट्या घालू लागला. तो सिंह-गर्जना करीत राहिला आणि त्यामुळे राक्षसांची घाबर-गुंडी उडाली. हनुमानाने त्यांना हाताने ठोसे मारले, पायांनी लाथा झाडल्या, मुठींनी गुद्दे मारले आणि आपल्या नखांचा उपयोग करून सर्वांना घायाळ केले. अशा रीतीने कित्येक राक्षसांचा अंत झाला. मरणारे मेले, ज्यांनी आपले प्राण वाचवले त्यांनी मागे पळ काढला.

हनुमान पुन्हा प्रवेश-द्वारी येऊन ठाकला. आणखी युद्ध करण्यासाठी त्याचे सर्व अवयव शिवशिवत होते.

रावणाला जेव्हा समजलं की सर्व मंत्री-पुत्र मृत्यु-मुखी पडले, तेव्हा त्याच्या मनात आता भय निर्माण झालं. तरी पण ते बाहेर न दाखवता रावणाने आपले सेनापती विरूपाक्ष, यूपाक्ष, दुर्धर, प्रघस आणि भावकर्ण यांना पाचारण करून सांगितलं—

"रथ नि हत्ती घेऊन जाऊन तुम्ही त्या वानराची खोड मोडा. त्याच्याकडे जरा ही दुर्लक्ष करू नका. तो वानरच आहे की नाही याबद्दल मला शंका आहे. हे एकादं महान बलशाली भूत दिसतंय! इन्द्राने तप करून आपला नाश करण्यासाठी याला निर्माण केलं असावं असं वाटतंय मला! वाली, सुग्रीव, जांबवंत, नील, द्विविद यांच्या सारखे वानरवीर मी पाहिले आहेत. पण त्यांच्यापैकी कोणात एवढी बहादूरी नाही. तुम्ही आपली सारी शक्ति एकवटून या या वानराला पकडा नि त्याला बंदी बनवा. या प्रयत्नात आपले स्वतःचे प्राण मात्र गमावून बसू नका."

राजाज्ञा झाली त्यानुसार हे पाच ही सेनापति रथ, हत्ती, घोडे आणि अनेक शस्त्रास्त्रे घेऊन सैन्यासह निघाले आणि हनुमानाच्या जवळ आले. त्यांनी सर्वांनी हनुमानाला वेढलं आणि एकसमयावच्छेदे-करून अनेक शस्त्रांचा उपयोग केला. त्यांनी फेकलेले काही बाण हनुमानाच्या तोंडावर आले, लगेच हनुमानाने गर्जना केली आणि पक्षासारखा तो आकाशात उडू लागला. तेव्हा दुर्धराने आकाशात शेकडो बाण सोडले. त्या बाणांपासून आपला बचाव करीत हनुमानाने आपले शरीर विशाल केले आणि विजेप्रमाने दुर्धराच्या रथावर तो तुटून पडला. दुर्धरा बरोबरच त्याचे रथाचे आठ घोडे मेले, रथाचे तुकडे-तुकडे झाले.

यानंतर हनुमानाने एक सालवृक्ष समूळ उपटून तो विरूपाक्ष व यूपाक्ष यांच्यावर टाकला, आणि ते दोघे ही प्राणाला मुकले. आता हनुमान प्रघस नि भावकर्ण यांच्याशी युद्ध करू लागला. त्याने एक छोटी टेकडी उचलून तिच्या प्रहाराने दोन्ही सेनापति व त्यांची सेना यांचा संहार केला.

मग हनुमान पुन्हा दारापाशी येऊन उभा राहिला.

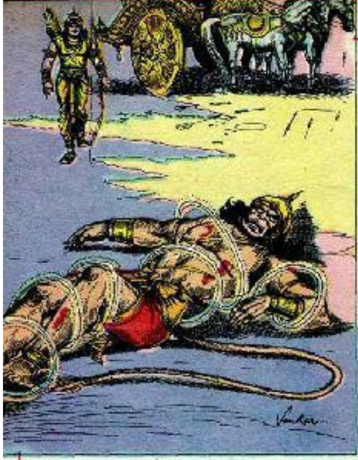
हनुमानाने आपल्या पाच ही सेनापतींना ठार केल्याची बातमी जेव्हा रावणाला मिळाली तेव्हा त्याने आपला मुलगा अक्ष-कुमार याच्याकडे पाहिले. युद्धाची विशेष आवड असणारा अक्षकुमार वडिलाचं असं पाहणं म्हणजे युद्धाला जाण्याची आज्ञा हे समजला. एका सोन्याच्या रथावर बसून तो हनुमानाशी युद्धाला सज्ज झाला. आठ घोडे जुंपलेला अक्षकुमारचा रथ जसा काही हवेत चाले. या रथावर नेहमी निरनिराळी शस्त्रास्त्रे असत.

अक्षकुमाराने हनुमानाला पाहिले आणि तो समजला की आता गाठ एका असामान्य वीराशी आहे. म्हणून मोठ्या प्रमाणावर युद्धाची त्याने तयारी केली. दोघांच्यात घनघोर युद्ध झाले. अक्षकुमाराने हनुमाना-वर निरनिराळ्या शस्त्रांनी प्रहार करायला सुरुवात केली, त्यामुळे हनुमानाचा युद्धा बाबतचा उत्साह वाढला. तो आकाशात उडाला. तेव्हा अक्षकुमार ही आपल्या रथा सह आकाशात उड्डाण करून हनुमानावर बाण फेकू लागला. त्या बाणांच्या तावडी-तून आपला बचाव करीत हनुमान आकाशात फिरू लागला. आता या अक्षकुमाराला कसं मारावं याबाबत तो विचार करू लागला. हनुमानाने विचार केला – इतक्या लहान वयात अशा पराक्रमी अक्षकुमाराला आता मारलं नाही तर नंतर हा फारच उपद्व्याप करील. मग त्याने सावधपणे अक्षकुमारचे

पाय घट्ट पकडले नि त्याला हवेत गरगरा फिरवून जोराने जमिनीवर आपटले. पाहता पाहता अक्षकुमाराने प्राण सोडले.

अक्षकुमाराच्या मृत्यु बाबत जाणून रावणाला फार दुःख झालं. आपलं दुःख आवरत त्याने आपला मुलगा इंद्रजित् कडे पाहिलं आणि म्हणाला–" या वानराने आतापर्यंत जंबुमाली, मंत्र्यांचे पुत्र, पाच सेनापति, पुष्कळ सैन्य आणि तुझा धाकटा भाऊ अक्ष यांचे बळी घेतले. म्हणून त्याच्या शक्तीचा नीट अंदाज घेऊन तू त्याच्याशी युद्ध कर. युद्धभूमीत तू माझ्याप्रमाणेच बलाढ्य आहेस, तू देवतांना युद्धात पराभूत करू शकतोस. तू आता आपल्या बरोबर

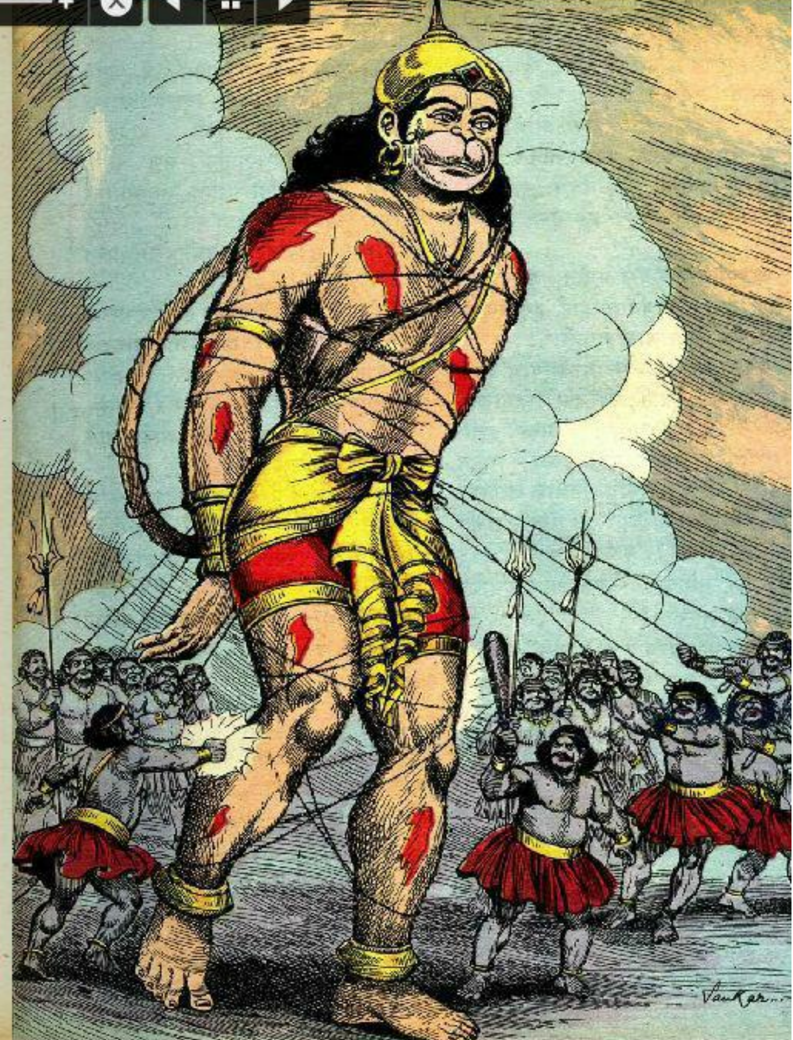
सैन्य घेऊ नकोस, आपल्या अस्त्रांवरच तुझा अधिक विश्वास असूं दे. तू स्वतःचं संरक्षण उत्तम रीतीने करू शकतोस याबद्दल मला पूर्ण विश्वास आहे. म्हणूनच मी तुला त्या वानराबरोबर लढण्यासाठी पाठवीत आहे."

इंद्रजितने वडिलांना प्रदक्षिणा घातली आणि तो युद्धावर जायला निघाला. रथावर स्वार होऊन तो तत्काल हनुमानाजवळ पोचला. हनुमानाने इंद्रजितला जसं पाहिलं त्याला उत्साहाचं स्फुरण आलं नि त्याने सिंहनाद केला.

इंद्रजितने हनुमानावर बाण सोडायला सुरुवात करताच हनुमान अकाशात उडाला. इंद्रजितच्या बाणांपासून स्वतःचा बचाव करीत तो मोठ्या उत्साहाने आकाशात इतस्ततः विहार करू लागला. इंद्रजितच्या लक्षात आलं की आपला एक ही बाण हनुमानाला लागलेला नाही, म्हणून तो खूपच चिडला त्याला समजलं की हनुमानाला मारणं काही सोपं काम नाही. म्हणून निदान त्याला पकडण्यासाठी इंद्रजितने हनुमानावर ब्रह्मास्त्र सोडले. यामुळे ब्रह्मास्त्रात बांधला गेल्याने हनुमान आकाशांतून खाली पडला नि लाचार बनून निष्क्रिय अवस्थेत पडून राहिला.

आपण ब्रह्मास्त्रात बांधले गेलो आहोत हे हनुमानाला समजलं. आता त्याला आठवलं की ब्रह्मदेवाने त्याला वर दिला होता-'तू कोणत्या ही अस्त्राने बांधला जाणावर नाहीस!' तरी पण काही वेळ ब्रह्मास्त्राच्या बंधनात राहण्याचा त्याने निश्चय केला. आवश्यकतेनुसार ब्रह्म, इन्द्र व वायु त्याला संरक्षण देतील असा विश्वास होता. एवढंच नव्हे, यामुळे त्याला आता रावणाशी बोलायची संधि मिळणार होती.

हनुमान हालचाल न करता पडून राहिला. राक्षस त्याच्या जवळ गेले. त्यांनी त्याला दोरांनी बांधून टाकले. हनुमानाला राक्षसांनी जसं बांधलं, तशी ब्रह्मास्त्राची पकड सुटली. इतर बंधनं असतील तिथं ब्रह्मास्त्र टिकत नाही, ही

गोष्ट इंद्रजितला माहित होती, म्हणून मूर्ख राक्षसांनीं हनुमानाला साधारण दोरांनी बांधताना पाहून तो त्रस्त झाला. पण जेव्हा राक्षस घेऊन जाऊ लागले तेव्हा सुद्धा हनुमानाला हे समजलं नाहीं की ब्रह्मास्त्राच्या बंधनातून तो मुक्त झालेला होता.

लाठ्यांनी मार-पीट करीत, मुष्टिप्रहार करीत राक्षस विजयोत्साहाने हनुमानाला रावणाकडे घेऊन जाऊ लागले.

रावण नि त्याच्या दरबाऱ्यांचं लक्ष हनुमानाकडे वेधत इंद्रजित म्हणाला– "हा तो उद्धट वानर!" मस्त हत्ती-सारख्या तगड्या हनुमानाला पाहून दरबारी जन आपापसात विचारू लागले– "हा कोण असावा बरं? हा वानर लंकेत कशासाठी आला? कुठल्या कामगिरीवर हा आला असावा? लंकेत याचं कुणाशी काय काम असणार?"

रावणाच्या दरबारात पाऊल ठेवताच हनुमानाने एकदा सर्व दरबाऱ्यांकडे नजर टाकली आणि मग तो रावणाकडे पहात राहिला. रावणाचे डोळे निखाऱ्यासारखे लाल लाल झाले होते. रावणाने आपल्या मंत्र्यांकडे पाहून जणू काही सुचविले की त्यांनी आता हनुमानाला फैलावर घ्यायला सुरुवात करावी. तेव्हा रावणाच्या मंत्र्यांनी हनुमानाला प्रश्न विचारले–

"कोण आहेस तू? आणि इथं कशासाठी आला आहेस? तुला इथं कोणी पाठवलं आहे ते सांग!"

हनुमानाने न घाबरता उत्तर दिलं– "वानरराज सुग्रीवाचा मी दूत आहे. त्याने मला इकडे पाठवलं आहे!"

तेव्हा रावणाने प्रहस्ताला आदेश दिला– "विचार त्याला की तो इथे कशासाठी आला आहे? त्याने सुंदर अशोक-वन उध्वस्त केलं. राक्षसिणींना याने का घाबरवलं, आमच्या सैनिकांशी युद्ध करून याने इतक्या राक्षसवीरांचा वध कशासाठी केला?"

नाग देवता

कमलपुरमधे पार्वतीबाई नावाची एक श्रीमन्त स्त्री रहात असे. तिला चार मुले होती. पतीच्या मृत्युनन्तर तीच आपल्या मुलांची आई व बाप अशा दोन्ही भूमिका निभावू लागली. जेव्हा चारही मुले मोठी झाली तेव्हा त्यांनी जवळच्या शहरात एक कापडदुकान घातले. नन्तर चारही मुलांसाठी योग्य मुली पाहून पार्वती-बाईने त्यांची लग्ने लावून दिली.

पार्वतीबाई मनाने चांगली होती, पण ती महाकंजूषही होती. घरात लाखो रुपये असूनही, एवढी-तेवढी रक्कम खर्च करताना तिच्या नाकी नऊ येत.

सुनांना वाटे – केव्हांतरी सासू काही निमित्ताने गाव सोडून कुठे जाईल तेव्हां आपल्याला आवडीचे पदार्थ करून खाता येतील. पण पार्वतीबाईला गाव सोडून जाण्याचा प्रसंग क्वचितच येई.

एकदा पार्वतीबाईच्या धाकट्या भावाचे पत्र आले की तिने त्याच्याकडे निघून यावे. तो जवळच्या एका गावी रहात असे. पार्वतीबाईने दुसऱ्याच दिवशी तिकडे निघायचे ठरवले. बास, ते ऐकूनच सुनांचे चेहरे उजळले!

पण पार्वतीबाई चांगलीच हुषार होती. तिला हे सर्व लक्षात यायला वेळ लागला नाही. पण वरवर मात्र तिने ते दिसू दिले नाहीं. रात्री पार्वतीबाई झोपायला गेली, तेव्हां घराच्या पिछाडीला तुळशीवृन्दावना-जवळ चारी सुना एकत्र जमल्या. आपसात बोलून त्यांनी ठरवले की, सासू दोन दिवस घरी नसेल, तेव्हां आपण आपापल्या आवडीची पक्वान्ने करून खाऊ या!

थोरली सून म्हणाली, की कित्ती दिवसां-पासून तुपात तळलेले वडे खायची आपली इच्छा आहे. दुसरीला काजूकतली खायची

सौ. सुजाता जाधव

होती, तिसरीला खव्याच्या करंज्या खायच्या होत्या, तर चौथीला शिरा-पुरी फारच आवडत असे!

अशा तऱ्हेने पदार्थांची नावे घेतल्यावर त्या आपापल्या खोल्यांकडे निघून गेल्या. पण दुसऱ्या दिवशी बनवायच्या पदार्थांच्या विचारात त्यांना झोप येईना. इकडे झोपेचे सोंग घेऊन पडलेल्या सासूने आपले सर्व बोलणे ऐकले असेल, याची त्यांना काय कल्पना!

दुसऱ्या दिवशी पहाटेच उठून पार्वतीबाई बैलगाडीत बसली, अन् आपल्या भावाच्या गावाकडे निघाली. निघणाऱ्या गाडीकडे सुना आनन्दाने पहात राहिल्या.

खरे तर सुना याच घडीची वाट पहात होत्या. सासू निघाल्याबरोबर पटापट त्या पदार्थ बनवायच्या तयारीला लागल्या. त्यासाठी आवश्यक सामान मागवले गेले. वडे बनवण्यासाठी डाळ पाण्यात भिजत पडली. चार प्रकारच्या भाज्या, चटण्या वगैरे बनून तयार झाल्या.

सर्वजण मोठ्या खुषीत होते. त्यांचे नवरे एकीकडे चांगले खायला मिळणार म्हणून खूष होते, तर आईला कळले तर काय होईल म्हणून एकीकडे घाबरतही होते. पण चारी सुनांनी आपापल्या नवऱ्यांची समजूत घातली अन् त्यांच्याकडून आपल्या आईजवळ याबद्दल काही न बोलण्याचे वचनही घेतले.

चारी भाऊ जेव्हा शहराकडे निघाले, तेव्हा सुना पक्वान्ने बनवायच्या कामाला लागल्या. प्रथम लोणी कढवून तूप तयार केले गेले. नंतर डाळ वाटली गेली. आता चूल पेटवणार इतक्यात दरवाजा खटखटल्याचा आवाज आला.

थोरल्या सुनेने जाऊन दरवाजा उघडला, तो काय! क्षणभर गोंधळून ती खांबासारखी खिळूनच गेली. समोर सासू साक्षात उभी! ती हसत हसत सुनेकडे पहात होती.

पार्वतीबाईच्या हातात एक शिप्तर होते. ती बरीच दमलेलीही होती. शिप्तर टेकत, ऊर धपापत ती म्हणाली—आई ग! काय उन्ह हे! मधेच गाडी थांबवून परत फिरले बाई! पुढे जायची काही शामत नाही आपली!" इतके बोलून ती घरात शिरली.

सासूचा आवाज ऐकून इकडे सुना भीतीने थरथर कापू लागल्या. रवा, साखर, काजू, बेदाणे वगैरे जिनसा लपवून ठेवून त्या माजघरात निघून आल्या.

"अं? तुपाचा वास येतोय! काय करीत आहात ग?" सुनांकडे तीक्ष्ण नजर टाकत पार्वतीबाईने विचारले.

"काही नाही सासूबाई! तूप संपलं होतं ना, म्हणून लोणी कढवलं इतकंच!" मोठी सून उत्तरली.

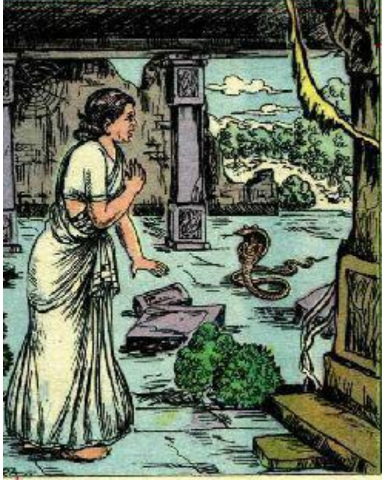
बाकीच्या सुनांनीही तिला पाठिंबा देत माना डोलावल्या.

"हो खरंच! तुपाच्या नावानं मला एक आठवण आली! मधेच थांबलेल्या माझ्या प्रवासात एक आक्रित घडलं!" जवळच्या खुर्चीवर बसत पार्वतीबाई म्हणाली.

"काय आश्चर्य घडलं सासूबाई? लवकर सांगा न आम्हाला." म्हणत चारी सुनांनी सासूला गराडा घातला.

पार्वतीबाई सांगू लागली—"मी पहाटे गाडीतून निघाले नं? पण भावाच्या गावाच्या अलिकडल्या जंगलात बैलाच्या पायात चांगला लांब काटा घुसला, बैल जागीच थांबला! गाडीवानाने उतरून

काटा काढायला सुरुवात केली. मी जरा जवळ असलेल्या एका पडक्या मंडपाकडे निघाले. तिथे जरा बसायचा विचार होता माझा. पण अचानकच मला तुपातल्या वड्यांच्या वास आला!" असे म्हणून पार्वतीबाई थोडी थांबली.

वड्यांचे नाव निघताच थोरली सून जरा दचकली. पण तिनं कसेबसे स्तःतला सावरून घेतले. ते ओळखून हळूच पार्वतीबाई सांगू लागली.

"खरंच काय प्रकार आहे तो पहावा म्हणून मी वासाच्या दिशेने निघाले, तर थोडं पुढे गेल्यावर मोठ्या मोठ्या अंड्यांसारख्या दिसणाऱ्या खव्याच्या करंज्या तिथे आढळल्या मला! ही कसली अंडी, ते न समजून मी पुढे निघाले, पण एकाएकी माझं काळीज धडधडू लागलं!" असे म्हणून ती पुन्हा जरा थांबली.

"पुढे काय दिसलं सासूबाई?" खव्याच्या करंज्यांचं नाव ऐकून घाबरलेल्या तिसऱ्या सुनेने आपली भीति लपवत विचारले—

"हां, तेच तर सांगतेय मी! तिथे गव्हाळ रंगाचा एक नाग आपला फणा उभारून डोलत होता! त्याचा फणा कसा दिसला सांगू?" आपली ओंजळ दाखवत सासू म्हणाली—"इतकी मोठी, अगदी शिरा पुरी ठेवल्यासारखा चमचमत होता तो!"

शिरा-पुरी खूप आवडणाऱ्या चौथ्या सुनेला दचकून उचकीच आली. स्वतःला संभाळत तिने विचारले—"मग काय झालं?"

"तेच तर सांगतेय न? नागाला पाहून मी तर बाई घाबरूनच गेले! इतक्यात एक साधु आला तिथे. त्याच्या हातात केळधाच्या पानात बांधलेली एक पुरचुंडी होती. मला घाबरलेली पाहून हसून तो म्हणाला—"ही तर नागदेवता आहे माई! ही जिथे असेल, तिथे नेहमी तुपातल्या वड्यांचा वास येतो! फणा अगदी शिरापुरी एकत्र ठेवल्यासारखा दिसतो, अन् याची अंडी सांपाच्या अंड्यांसारखी न दिसता अगदी खव्याच्या करंज्यांसारखी दिसतात." इतकं बोलून त्या साधूने हातातली पुरचुंडी उघडली अन् ती नागापुढे ठेवली. माहीत आहे, त्यात काय होतं? त्यात तर नाजुक-साजुक काजूकतली होती!" पार्वतीबाईने सांगितले.

"काजूची कतली?" एकदम बोलून, काजूकतली आवडणारी दुसरी सून संकोचली.

"हो, काजूकतलीच! नागदेवतेने तिचा वास घेतला की साधू ती मिठाई 'प्रसाद' म्हणून उचलतो." पार्वतीबाईने आपली हकीकत संपवली.

सर्व हकीकत ऐकल्यावर चारी सुनांना कळून चुकले की आपली गुप्त मसलत सासूने अक्षरन् अक्षर ऐकलेली आहे! अन् म्हणूनच तिने नागदेवतेची गोष्ट रचून सांगितली आहे. आता चारी सुनांनी सासूच्या पाया पडून मोकळेपणी म्हटले—"आम्हाला क्षमा करा सासूबाई!"

पण आता पार्वतीबाईनेही सर्व सुनांना कवटाळत म्हटले—"ठीक आहे, ठीक आहे! आता अगोदर ते शिप्तर घ्या पाहू इकडे! पहा तर खरं, काय आहे त्यात ते!"

सुनांनी ते शिप्तर उघडून पाहिले, वा! वा! त्यांचे चेहरे आनन्दाने चमकू लागले! कारण शिप्तरात बरोब्बर त्यांना हवे असलेले पदार्थच ठेवलेले आढळले त्यांना! तुपातले वडे, काजू-कतली, खव्याच्या करंज्या आणि शिरा-पुरी! काय गंमत!

"तुम्ही कित्ती चांगल्या आहात सासूबाई!" चारी सुना पार्वतीबाईला बिलगत म्हणाल्या. आता पार्वतीबाई बोलू लागली—"खरं तर मीच तुमची क्षमा मागायला हवी मुलींनो! इतका पैसा असून मी तुम्हाला मनासारखं खायला दिलं नाही. एवढं आहे, त्यात सुख न मिळालं तर काय उपयोग? आता यापुढे, तुम्हाला हवं ते बनवून तुम्ही खात जा, अन् मलाही थोडंसं देत जा."

सासूच्या या उद्गारांनी सुनानांही गहिवरून आले.

मासा हसला!

फार वर्षां पूर्वीची काश्मीर मधील एक गोष्ट. मासे विकणारी एक बाई टोपलीत मासे घेऊन राजवाड्यावर आली. राणीला मासे फार आवडत. ती टोपलीतील मासे पाहू लागली. एक मासा उड्या मारीत होता.

राणीने मासेवालीला विचारलं–" मला मादी मासा पाहिजे. हा नर आहे की मादी ?"

हा प्रश्न ऐकल्या बरोबर मासा हसला! मासेवाली म्हणाली–" माझ्या टोपलीत तर सगळे नरच आहेत." राणीने एक ही मासा खरेदी केला नाही. मासा हसला म्हणून राणीला फार राग आला. त्या रागात ती आपल्या कोपभवनात निघून गेली.

राणीच्या रागाचं कारण राजाला समजलं. मंत्र्याला बोलवून राजा म्हणाला– "एका यःकश्चित् माशाचं एवढं साहस की त्याने या देशाच्या राणीला हसावं! सावधान, एक महिन्याच्या आत माशाच्या हसण्याचं कारण जाणून तू मला सांगितलं नाहीस तर तुझं डोकं उडवलं जाईल!" मंत्र्याला ही सूचना देऊन राजाने रवाना केले.

मंत्र्याला फारच दुःख झालं, दुःखी-कष्टी अंतःकरणाने तो घरी आला. अनेक बुद्धिमान पंडित, चतुर व्यक्ति, ज्योतिषी, योगी नि मांत्रिकांशी त्याने सल्लामसलत केली. उदास अंतःकरणाने मंत्र्याने सर्वांना एकच प्रश्न विचारला–"एक सामान्य मासा राणीला हसला. याचं काय कारण असावं तुम्ही मला सांगाल ?"

कोणी ही संतोषजनक उत्तर देऊ शकलं नाही. मंत्री बिचारा निराश झाला. त्याने प्राणांची आशा सोडली.

मंत्र्याचा मुलगा मोठा बुद्धिमान होता. आपल्या वडिलांच्या प्रश्नाचं उत्तर शोधायला तो स्वतःच निघाला. काही दिवस त्याने प्रवास केला. एकदा रस्त्यात त्याला एक शेतकरी भेटला. त्या शेतकऱ्यासह मंत्र्याचा मुलगा ही चालू लागला.

काश्मीरी लोककथा

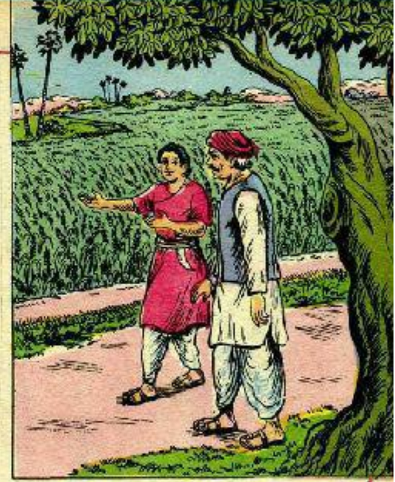
काही अंतर चालून गेल्यावर म्हाताऱ्या शेतकऱ्याला मंत्र्याच्या मुलाने विचारले– "असं चालण्याऐवजी आपण दोघांनी एकमेकांना आपल्या खांद्यावर उचलून घेतलं तर प्रवासाचे श्रम कमी होतील नाही ?"

शेतकऱ्याने काही उत्तर दिलं नाही. त्याला वाटलं या मुलाच्या डोकं जरा बिघडलेलं दिसतंय!

आणखी काही अंतर चालून गेल्यावर मंत्र्याच्या मुलाने कापणीला तयार असलेलं एका शेतातलं पीक पाहिलं. त्याने म्हाताऱ्याला विचारलं–"आता पर्यंत हे पीक कोणी खाऊन का बरं नाही टाकलं ?"

या ही प्रश्नाचं शेतकऱ्याने काही उत्तर दिलं नाही. पण त्याचा संदेह मात्र दुणावला, जरूर या मुलाचं डोकं फिरलेलं दिसतंय!

असंच आणखी पुढे गेल्यावर एक जंगल लागलं. मंत्र्याच्या मुलाने आपला सुरा काढला नि तो शेतकऱ्याला देत विचारलं– "हा सुरा घेऊन जाऊन दोन घोडे आणू शकशील? आपल्याला उपयोगी होतील. हा सुरा मात्र कोठे हरवू नकोस हं! हा मोठा मूल्यवान आहे."

शेतकऱ्याने या प्रश्नाचं ही काही उत्तर नाही दिलं. पण मनात त्याने पक्कं जाणलं की हा मुलगा खरंचच वेडा आहे.

जंगल ओलांडून दोघे जण शहरात आले. शहरात कोणी ही त्यांच्याशी बोललं नाही. शहर चारी बाजूंनी निरखून पाहून मंत्र्याचा मुलगा म्हणाला–"वा, काय छान स्मशान आहे!" शेतकरी हसला.

आता शहर पार करून दोघे ही स्मशानात आले. स्मशानात एका प्रेताचा दाहसंस्कार चालू होता. मेलेल्या माणसाचे नातेवाईक तेथील लोकांना व रस्त्यावरून जाणारांना काही खाद्य-पदार्थ देत होते. त्या दोघांना ही काही खाद्य-पदार्थ मिळाले.

दोन पावलं चालून मंत्री-पुत्र थांबला, चारी बाजूंना पहात तो म्हणाला– "वा! किती भव्य नगर आहे नाही!"

शेतकऱ्याला आता सर्व कळून चुकलं होतं. तो गप्पच राहिला. दोघे ही चालत राहिले. एक नाला आडवा आला. शेतकऱ्याने वहाणा हातात घेतल्या, धोतर जरा वर करून नीट बांधलं आणि तो नाला पार करून गेला. पण मंत्र्याच्या मुलाने असं काही न करता नाला पार केला.

शेवटी शेतकरी आपल्या गावी पोचला. आपल्या बरोबर आलेला मुलगा वेडा आहे, हे माहित असून ही, शेतकऱ्याने त्याला आपल्या घरी जेवायला बोलवले.

यावर मंत्र्याचा मुलगा म्हणाला–"मी तुमच्या घरी येईन. पण अगोदर तुमच्या घराच्या तुळया मजबुत आहेत याची खात्री करून घ्या नि मग मला बोलवा."

या वेड्याशी बोलण्यातच काही अर्थ नाही असा विचार करून शेतकरी एकटाच घरात शिरला. आपली बायको व मुलांना बरोबर आलेल्या मुलाची कथा विस्ताराने सुनावली.

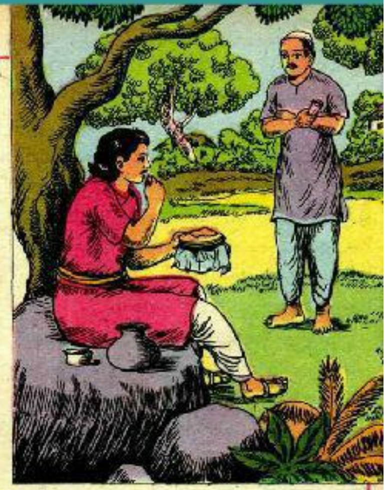
शेतकऱ्याची मुलगी मोठी चतुर होती. वडिलांनी सांगितलेल्या गोष्टी ऐकून म्हणाली–

" पिताजी, आपल्या बरोबर जो मुलगा आलेला आहे, तो वेडा नाही. चांगला बुद्धिमान दिसतो आहे. म्हणूनच त्याचं बोलणं तुम्हाला समजलं नसावं! एकमेकांना खांद्यांवर घेऊन जाण्याचा अर्थ आपापसात गप्पा-गोष्टी करीत प्रवासाचा त्रास हलका करीत चलणे. शेताला खाऊन टाकण्याचा अर्थ सावकारांनी हे पीक अजून आपल्या घशात कसं घातलं नाही? सुरा घेऊन जाऊन दोन घोडे आणण्याचा अर्थ दोन फोक कापून आणणे, वेळ आली तर ते उपयोगी पडतील. शहरात आपल्या ओळखीचं कोणी नसेल तर ते श्मशानच नाही का? नाला पार करताना पाण्यात कशावर पाय पडेल सांगता येत नाही, म्हणून त्याने चपला काढल्या नाहीत! हा मुलगा बुद्धिमान दिसतोय. आपल्या घराच्यात तुळया मजबुत आहेत याचा अर्थ त्याला जेवण देण्याचा खर्च आपण सहज करू शकतो ना असा आहे. मी त्याचं आतिथ्य अवश्य करीन."

शेतकऱ्याच्या मुलीने बारा चपात्या, एक छोटीशी वाटी भर तूप, एका भांड्यात अर्धा शेर दूध असं सगळं एका नोकराच्या हाती दिलं नि गावाबाहेर विश्रांति घेत असलेल्या मंत्र्याच्या मुलाकडे त्याला पाठवलं. तिने बरोबर एक पत्र ही दिले. पत्रात लिहिले–

"मित्रा, चन्द्र संपूर्ण आहे. वर्षाचे बारा महिने असतात. समुद्र आपला किनारा पार करू इच्छितो आहे."

शेतकऱ्याच्या मुलीचा नोकर भोजन-सामग्री घेऊन निघाला. त्याला वाटेत त्याचा मुलगा भेटला. त्याला भूक लागली होती. थोडं भोजन त्याने आपल्या मुलाला दिलं नि बाकीचं जाऊन मंत्र्याच्या मुलाला दिलं. मंत्र्याच्या मुलाने भोजन केलं, शेतकऱ्याच्या मुलीने दिलेले पत्र वाचले आणि त्याचं एक उत्तर ही लिहिलं. नोकरा करवी ते उत्तर शेतकऱ्याच्या मुलीला मिळालं. उत्तरात लिहिलं होतं–

"धन्यवाद! अमावास्येचा चन्द्र होता, म्हणून तो दिसलाच नाही. मला वाटतं वर्षाचे आकराच महिने असतात. समुद्रातील निम्मे पाणी आटून गेले, आता तो आपला किनारा कसा ओलांडून जाणार?"

हे पत्र वाचताच शेतकऱ्याच्या मुलीने रागाने नोकराला विचारले–"मी दिलेलं तूप, एक चपाती आणि निम्म्या दुधाचं तू काय केलंस?"

नोकराच्या चोरीचा पत्ता लागला. शेतकऱ्याच्या मुलीने नोकराला विचारताच त्याने तत्काळ खरं सांगून टाकलं. आता मंत्र्याच्या मुलाची हुशारी शेतकऱ्याच्या ही लक्षात आली.

म्हातारा शेतकरी लगेच घराबाहेर पडला. स्वत: जाऊन मंत्र्याच्या मुलाला घरी घेऊन आला. मंत्र्याचा मुलगा नि शेतकऱ्याची मुलगी बराच वेळ गप्पा-गोष्टी करीत बसले. शेवटी मंत्र्याच्या मुलाने शेतकऱ्याच्या मुलीला मासा राणीला हसल्याची गोष्ट सांगितली आणि विचारलं– "सांग बरं, मासा राणीला का हसला असावा?"

शेतकऱ्याची मुलगी म्हणाली–"राणीच्या अंत:पुरात सर्वांची नजर चुकवून एकादा पुरुष रहात असावा!"

हे उत्तर ऐकून मंत्र्याच्या मुलाला आश्चर्य वाटलं. तो म्हणाला–"हे खरं असेल तर ते सिद्ध केलं पाहिजे. तू या कामी मला मदत करशील? माझ्या वडिलांचे प्राण वाचतील!"

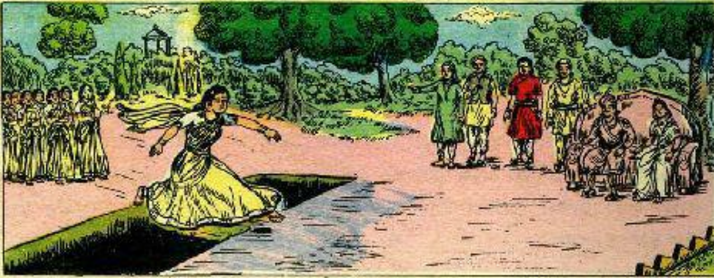
शेतकऱ्याच्या मुलीने हा प्रस्ताव मान्य केला नि मंत्र्याच्या मुलाला मदत करण्यासाठी ती त्याच्या बरोबर निघाली. दोघे राजधानीत पोचले आणि मंत्र्याच्या घरी आले. शेतकऱ्याच्या मुलीचा तर्क जाणून मंत्री खुश झाला. त्याने जाऊन राजाला माशाच्या हसण्याचं कारण सांगितलं.

राजाने मंत्र्याला विचारलं–"पण याला काही पुरावा?"

शेतकऱ्याच्या मुलीने सुचवलं–"एक खंदक खणा, आणि राणीच्या सर्व सेविकांना एकेक करून त्यात उडी मारायला सांगा."

एक खंदक खणण्यात आला आणि एकेक सेविकेला बोलवून तिला त्यात उडी मारायला सांगण्यात आलं. सर्वांना भीति वाटली, कोणी ही उडी मारली नाही. फक्त एकीने धाडस केलं! शेतकऱ्याची मुलगी म्हणाली- "ही स्त्री नाही, हा पुरुष आहे!" खरंच ती सेविका पुरुष होती. हे समजल्यावर राणीला फार आनन्द झाला. तिने त्या पुरुषाला कडक शिक्षा सुनावली.

राजाने मंत्र्याला अनेक पारितोषिके दिली. मंत्र्याचा मुलगा आणि शेतकऱ्याची मुलगी यांचा विवाह थाटामाटात साजरा झाला.

निसर्गातील आश्चर्ये:

